

कविकर्मिणी वितम्ब 'द्वयम्'

कविकेशरी

चित्तधर 'हृदय'

(ने.सं. १०२६-११०२)

चमि

रत्नसुन्दर शाक्य

"परिर्यात्ति सद्धम्मपालक"

पिकाक

नेवा:गुथि याधे कचा

लक्ष्मण

Downloaded from <http://dhamma.digital>

कविकेशरी चित्तधर "हृदय"

-च्चमि-

रत्नसुन्दर शाक्य
"परियत्ति सद्धम्मपालक"

-पिकाक-

नेवा: गुधि याछेँ कचा
स्त्रप

पिकाक : - मेवा: नुबि याधेँ कछा
कप

म्हासि : - योगी स्यस्य:

म्हापांगु संस्करण : - १०००

नेपालसम्बत् - १९३२

बुद्धसम्बत् - २५५६

ईशवीसम्बत् - २०१२

विक्रमसम्बत् - २०६५

मू: - ३५।-

कम्प्युटर ले-आउट :- वि.एन.वि. प्रिन्टिङ्ग हाउस
कमलबिनायक, भक्तपुर
मो.नं.: ९८४९२००३२७

षाकू: - योमारी प्रिन्टिङ्ग हाउस
दोबछेँ, भक्तपुर
मो.नं.: ९८०३४६५०२२

कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' या च्चञ्ज्या

कविकेशरी चित्तधर 'हृदय'या सच्छिद्धं बुद्धिं सिधःगु नं बुद्धं दत्त । वय्कःया न्हापांगु रघना 'बुद्धोपासकया पाप देशना' कविता 'बुद्धधम्म' दै-२, अंक-१/२, बु.सं. २४७० स धम्म आदित्य धम्मार्चाय व वैकुण्ठप्रसाद साकौलया लिसें छगू हे अंकय् प्रकाशित जुगु छः । ध्व कविता 'देव मनुष्यं अनियाक' घयागु पुसांगु मेया लसय् हनाः धिना तःगु छः । ध्वया लिपा वय्कःयात वय्कःया पासा वैकुण्ठप्रसाद साकौलं छुं प्रघलित छन्व स्यनाभिउगु छः । मेगु छन्व थःगु हे प्रयासं सयेकाः बु.सं. २४७० (ने.सं. १०४५) निसें चित्तधर 'हृदय' मधिक लगातार कविता ध्वयेगु याना दिइगु छः । ने.सं. १०४५ निसें ने.सं. १०५९ तक अर्थात् जेल बनेन्त्यो तक वय्कलं ध्वयादिइगु कवितात 'ज्या' कविता संग्रह नामं वय्कः या सच्छिद्धं बुद्धिया लसताय् ईलोहं प्रकाशन पाखें प्रकाशित जुल । थुकी विभिन्न विषयया ७१ पु कविता पिवंगु दु ।

भारतया हिन्दी, बंगाली आदि भाषाय् कविता जक मधु आधुनिक साहित्यया विघा बाखं व निबन्ध नं पिहां वयाध्वंगु छः । उबलेया सरकारं नेपालय् पत्र-पत्रिका पिकायेके मविउगुलिं थुजागु बाखं व निबन्ध प्रकाशित यायेगु थाय् हे मधु । तर नेपाली भाषाय् धाःसा भारतया काशी आदि विभिन्न थासं पिवंगु पत्र-पत्रिकाय् बाखं, निबन्ध, उपन्यास व प्याखं नं अनूदित व मौलिक रूपं पिहां वयाध्वंगु छः ।

उबलय् यूरोपपाखें वःगु आधुनिक चीहाः बाखंयात बंगाली भाषाय् 'गल्प' घाइगुलिं चित्तघर 'हृदय' ने.सं. १०४८ यिलागाः ३० निसें ने.सं. १०५६ यलागाः ३ तक गल्प नां तथाः ५ पु बाखं च्वयादिल । मेगु निपु बाखं नं दुगु खः परन्तु ब्वने मफइगु स्थितिइ लाये धुंकुगुलिं ध्व ल्याखय मात्र ।

निबन्ध नं यूरोपपाखें हे वःगु न्हूगु साहित्यिक विधा खः । चित्तघर 'हृदय' ने.सं. १०४८ कछला ध्वः १ निसें निबन्ध नं च्वयेगु यानादिल ।

गल्प लहरी घकाः च्वयातःगु बाखं प्रेम, मांया माया, आधुनिक बन्धु, सुशीला व विदा खः । थथे हे गद्यलहरी घकाः च्वयातःगु निबन्धत पर्वोत्सवया महत्त्वपूर्ण महिमा, मां, स्वांयापुन्ही, किसि आदि खः । च्वय् न्त्यथनागु बाखंत व निबन्धत वय्कः मदये धुंकाः ने.सं. ११०७ स 'चित्तया चिन्तना-हृदयया रचना' सफलइ प्रकाशित जुल । न्हूबाखं व निबन्ध नित्तां दकलय् न्हापां च्वःम्ह चित्तघर 'हृदय' खः । थथे खःसा नं वय्कः जेलय् लानाच्वंगु कारणं च्वयातये धुंकुगु बाखंत व निबन्धत नं प्रकाशित मजुल ।

थुबलय् भारतं पिहां वयाच्वंगु हिन्दी भाषाया बौद्ध मासिक पत्रिका 'धर्मदूत'स नेपालभाषाया नितिं ४ पेज बियातःगु खः । थुकी हे दकलय् न्हापां नेपाल भाषाय् एम.लक्ष्मी (मोतिलक्ष्मी उपासिका) या आधुनिक चीहाः बाखं व निबन्ध प्रकाशित जुल ।

खयेत सिद्धिदास अमात्यं सत्यसती खण्डकाव्य व सिद्धिरामायण महाकाव्य न्हापा हे च्वयातया दिइगु खः तर पिकाये

फुगुमखु । चित्तघर 'हृदय' जेलं पिहां वयेघुसेलि सफू पिकायेत माक्व खर्च खाना: 'बभ्रुवाहन' खण्डकाव्य व 'सुगत-सौरभ' महाकाव्य लिसें जेलय् च्वयाहःगु कविता व बाखं संग्रह पिकयादिल । वभ्रुवाहन व सुगत-सौरभ नेपालभाषाय् सर्वप्रथम प्रकाशित खण्डकाव्य व महाकाव्य खः थये हे 'खुपु बाखंचा' सर्वप्रथम पिहांवः गु बाखं सफू खः ।

वि.सं. २००३ सालनिसें नेपाली भाषा प्रकाशिनी समितिइ पास याकाः नेपालभाषाया सफू प्रकाशित याये जिल तर पत्र-पत्रिका पिकायेके मबिउ । थुबलय् चित्तघर 'हृदय' साहित्यया फुक विघा पत्र-पत्रिकाय् थें छथाय् हे तयाः 'व्हनागा' नामं ने.सं. १०६८ स सफू पिकयादिल । थ्व सफूलिइ च्वंगु 'छु च्वय्' यात नेपालभाषाय् न्हापांगु निजात्मक निबन्ध व शाक्यानी छघाः बाखंयात न्हापांगु एकांकी नाटक कथं कयातःगु दु ।

चित्तघर 'हृदय' जेल वने न्त्यो हे विश्वन्तर, प्रेम कुसुम व कबीरकुमार पूर्णाकी नाटक च्वयातया दिइगु खः । थये हे 'जिगु जातः' आत्मकथा नं च्वयातया दिइगु खः । थुपिं वय्कःया शतवार्षिक समारोहया उपलक्ष्यय् तिनि प्रकाशित जुइफत ।

आः चित्तघर 'हृदय' च्वयातःगु कविगुथि छघाः प्याखं, शुक्रोदन सिद्धार्थ संवाद, प्रकाशित अप्रकाशित कवितात व हिन्दीभाषाया कविता संग्रह प्रकाशित यायेगु ल्यं दनि ।

अन्त्यय, जीवनीकार भाजु रत्नसुन्दर शाक्यं बुद्ध-धर्मया उत्थान कार्यय् विशेष योगदानदुपिं विश्वया प्रतिष्ठित व्यक्तित्व

पिनिगु भवलय् नेपालपुत्र शाक्यमुनि बुद्धया जीवनीया आधारय् 'सुगत-
सौरभ' महाकाव्य ध्वयाः बुद्ध-धर्मयात ज्वाललल थिइक साहित्यया
लुं सियाः विश्वया न्त्योने ध्वया दिइम्ह कविकेशरी चित्तघर 'हृदय'
यात ध्वया बिज्यात । विभिन्न स्रोतया लिघंसाय् वसपोलं ध्वया
बिज्याःगु थुगु "कविकेशरी-चित्तघर 'हृदय' " या जीवनी बौद्धतसे
ध्वनेबहःजू । थुगु सफूया च्वमि भाजु रत्नसुन्दर शाक्ययात साधुवाद
म्युसे वसपोलमा जीवनी ध्वयेगु ज्या मदिक न्त्यानावनेमा घयागु
कामना दु ।

२०६९/०३/१३/४

भव्वावहाः येँ

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

नायः

नेपालभाषा परिषद्

Dhamma.Digital

कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' यात बुवाला

खपया छम्ह बौद्ध विद्वान, खपया हे गर्व रत्नसुन्दर शाक्यजु ।
रत्नसुन्दरजु गुलि साधारण खने दु, उलि हे बयकः अध्ययन,
अनुसन्धानय् असाधारण प्रतिभाशाली व्यक्तित्व खः । बयकःया गुलि
नं लेख-रचना पत्रपत्रिका व सफूति ब्वना, ब्वथीक अध्ययन अनुसन्धान
यागु खने दु । बयकलं व्यक्ति-व्यक्तित्वया बारे ध्वयादीगु गुगु नं
रचना अति अध्ययनशील खने दु । करीब करीब स्वंगू दर्जन सफू
ध्वया पिकया दी छुंम्ह रत्नसुन्दर जुं बयकःया स्वाध्याय स्वाभिमानयात
कोटी कोटी नमन ।

बयकलं भी कवि चित्तधर 'हृदय' या जीवनीयात कयाः
ध्वयादीगु बःचाधंगु सफू पिहां वैगु खं न्यना, अतिकं लयताया ।
कविवर चित्तधर 'हृदय' जुं थौंया नेपालभाषा साहित्य क्षेत्रयात शुलि
विकास व विस्तार यायेगु ज्याय् बयकःया तःधंगु ल्हाः दु । बयकया
कुतलं सलंसः किजाकेहेपिं साहित्यानुरागी व साहित्यकार जुया
नेपालभाषा साहित्य धूकु जायकेगु ज्याय् समर्पित जुयादीपिं दु ।
बयकःया 'मा' कविता व 'पद्य-निकुञ्ज' 'हृदय-कुसुम' नांयागु निगू
सफूया कारणं उबलय्या राणा सरकारं वि.सं. १९९७ सालय्
ज्वनायंकाः खुदंया काराबास ब्यूगु, बयकलं सिरपा ब्यूगु ताय्का
दील । बयकःयात ज्वनायंकाः न्यवः न्हयाकबलय् बयकलं न्यवःयात
भागियाना दिया 'ध्व जित नेपालभाषा साहित्य सेवा यानागुया
सिरपाः खः ध्वयात जिं सहर्ष स्वीकार याना' धका लयता प्वका

दिल । जेल दुनय् कविकेशरीजुं 'सुगत-सौरभ' महाकाव्य च्वया दिलसा कविवर सिद्धिचरण श्रेष्ठजुं 'सीस्वा', केदारमान 'व्यथित' जु 'प्रतीक्षा', 'अभिसारिका', 'दिवस चित्र' व 'ख्वविं प्यागु म्ये' च्वयादिल। अथे तुं धर्मरत्न 'यमि' जुं 'अर्हत नन्द' महाकाव्य, हरिकृष्ण श्रेष्ठजुं 'ख्ववि' नांगु काव्य च्वयादिल ।

जेलय् छन्हु तःथंगु घटना जुगू दु । पासापिं यक्वसिनं कविवर केदारमान 'व्यथित' या कविता थुहे मथु धाल धाःगु भोकय् 'व्यथित' जुं थःगु कवितात फुक्कं छवय्का दिल । कविता छवय्कःगु खँ सिया थःगु क्वथाय् भी कवि चित्तधर 'हृदय' जुं व्हाँय्-व्हाँय् हे ख्वल- 'जिगु साहित्य सन्तति यात छवय्का छवत' धका । जेलय् च्वपिं पासापिं छकछकः केदारमान 'व्यथित' यात क्वावनि, छकछकः चित्तधर 'हृदय' जुयात हेकःवनि । अहँ, चित्तधर 'हृदय' जु ह्यःगु हे मखु । अनथाय् यक्वसिनं 'व्यथित' जुयात ब्वः नं लिल । ध्वहे खँ उखे गोलधरय् च्वनाच्वंम्ह गणेशमान सिंहजुं सिया 'केदार मानयात मचा बुइकेगु अधिकार जक दु, मचा स्यायेगु अधिकार सुनां बिल ? जि थुबलय् शासनय् दःगु जूसा केदारमानयात फाँसी बी' धका जागे जुया च्वन धयागु खवर वइ । केदारमानजु बाध्य जुया गा फया ख्वया च्वंम्ह चित्तधर 'हृदय' या क्वथाय् वना 'चित्तधर दाइ, जिगु पाखें गलितजुल, माफ याना दिसं । जिं ध्वहे निलाया दुने प्यंगू सफू च्वया बी' धका धयालिं तिनि स्वन्हु लिपा ख्वः दिके फत, अनसन लित काल ।

गलित अक्सर ततःधपिनि नं जू । अथेहे गलित चित्तधर

‘हृदय’ जुया पाखे नं छभाः जूगु दु । वि.सं. १९७६ सालय् भाजुरत्न कंसाकारया म्थ्याय् ज्ञानप्रभानापं वय्कया इहिपा जुल । पासापिनि खँ न्यना, मिसा बांमला, छयाकःम्ह धका तोता च्वना दिल । तःदँ लिपा हानं मेपिं पासापिं व पाजुया खँ न्यना ‘कलाःयागु छ्वाः स्वयगु मखु, स्वभाव स्वयगु, चरित्र स्वयगु’ धयागु खँयात मनन याना लिपा बांलाक येय्का दिल, जीवन यद्दपुक हनादिल । उलि जक मखु ने.सं. १०८० सिल्लागा ११ स तिरि मय्जु ज्ञानप्रभा दिवंगत जुयालिं ज्ञानप्रभाया लुमन्तिइ न्हिं छछ्छाः जक भपियेगु याना दिल । अझ वय्कलं मदुम्ह तिरि मय्जुया किपायात थःपिनिगु सहसयन कक्षय् बांलाक तया थः भोजनया इलय् छु छु भपिया दीगु खः मेगु छपा अलग देमाय् व फुक्कं तया न्हयच्याकालिं तिनि लिपा थः भपिया दी ।

इलय्-ब्यलय् थथे साहित्य महारथीपिनिगु जीवन गाथा न्यने, कने, ब्वने यायेगुलिं विशेष याना साहित्यानुरागीपिनि नितिं थुकिं सकारात्मक उर्जा प्रदान जुया च्वनि । गुगु भी पासा रत्नसुन्दरजुं भी कवि चित्तधर ‘हृदय’ जुया जीवनी भीगु न्हयोनय् ब्वया ब्यूगु दु । चित्तधर ‘हृदय’ला मदय् धुंकल तर वय्कलं भीगु साहित्य धुकू जक जायक थकःगु मखु, न्हून्हूपिं यक्व साहित्यकारत जायक थकःगु दु । वय्कःया प्रेरणां प्रेरित जूपिं नेपालभाषाया साहित्यकार पिनिपाखें आप्प याना थौं भीगु साहित्य श्रीवृद्धि जुयाच्वंगु खने दु ।

कविबर चित्तधर ‘हृदय’ जुया समवयी पासापिं फत्तेबहादुर सिंह, लोकमानसिंहपिं नापं जाना ने.सं. १०७१ अंलाख चतुर्दशीकुन्हु

‘नेपालभाषा परिषद्’ नीस्वना दिल । वय्कःया उदारतां थौंतकनं
‘नेपालभाषा परिषद्’ धस्वाना च्वनतिनि । परिषद्या नितिं वय्कलं
थः च्वनागु छें व श्री सम्पत्ति फुक्कं हे लःल्हाना थका दिल । वय्कलं
भीत गुलि बिया भाल, भीसं वय्कःयात मात्र छपास श्रद्धा जक
बिया च्वना ।

भी कवि चित्तघर ‘हृदय’ जुया बारय् भी पासा रत्नसुन्दर
जुया च्वसां पिज्वःगु रचनायात भी हे पासा ‘नेपाल साहित्य मन्दिर’ या
दुजः योगी स्यस्यजुं थः मदुम्ह बौ स्व. इन्द्रप्रसाद श्रेष्ठजुया भिं
लुमन्ति सफूया रूप बिया पिथनेगु मनं तुनादिल, वय्कयात यक्व
यक्व साधुवाद । थौं भीसं वाचाय्के माःगु नं थये हे खः । न थेन
धयागु सूचं, न कुरियरया भर्पाई, छुं नं मदैगु मां-बौया श्राद्ध ! मूर्त,
अमूर्त जुये धुंगु छगू आत्मा । वास्तविक श्राद्ध ला थ्वहे खः, गुगु थौं
योगी स्यस्यजुं याना दिल ।

भी नेवाःत थहाँ वये मफूगु नं छगू थ्वहे भ्वजं याना हे खः ।
श्राद्धया भ्वय् छछा नकेत लाखौं खर्च याइ, नैम्हेसिनं छछा नै । थौं
थुखे भोजनालय् नल कन्हे उखे शौचालये क्वफात, मंत । थुजाःगु
तामसी खर्च याना, न देश थहाँ वये फैं, न समाज थहाँ वय फैं, न
व्यक्ति हे थहाँ वये फैं ।

थ्वहे वंगु ने.सं. १९३२ सिल्लागा औंसी कुन्हु पूर्ण वैद्यजुया
‘जि छगू अभिव्यक्ति युगया’ हनेबहःम्ह दीपचन साखःजुं थः ममतामयी
मां स्वं जरिमैया साखःया लुमिन्तिइ पिथना दिल । थौं योगी स्यस्यजुं
थः बौ स्व. इन्द्रप्रसाद श्रेष्ठजुया लुमिन्तिइ पासा रत्नसुन्दर शाक्य

जुया रचना “कविकेशरी-चित्तघर ‘हृदय’ पिथना दिल, यक्व यक्व हे
लयताया । वास्तविक श्राद्ध ध्वहे खः । शुक्रथं हे यायेया । भनी सकः
सिनं अनुसरण याये फयेमाः । सुभाय् !

ने.सं. ११३२ तंछलागा ५

तिलक प्रकाश

नायः

नेपाल साहित्य मन्दिर

खप

रत्नसुन्दर धातु 'रत्न' हे सः

ताःहाकःगु दारि ग्वाय लहिनाः, तपाःलं फिनाः गां न्यया च्वनिम्ह, पावरया चस्मा तया छयंगूया हाकुगु बायग् लखाया घाना, नेपालभाषा साहित्यया ज्याखँय्, अबलय् (स्वीदँन्हयः) उखे शुखे सभा-सम्मेलनय् खने दयाच्वनिम्ह छम्ह आकर्षक व्यक्तित्वया नां हे चित्तघर 'हृदय' सः ।

विराट नेपालभाषा साहित्य सम्मेलनया 'ब्वना-पौ' ध्यकंगुया भ्वलय् जि स्वदँ-प्यदँ हे वय्कया छँय् वना । न्यत-तुछँया पुलांगु छँया चिकिचाकूगु कोथाचा हे कविकेशरी-चित्तघर 'हृदय' या साहित्य साधनाया थाय् । विराट नेपालभाषा साहित्य सम्मेलनया दबुलिइ घिसिमिसि घायेक खनाम्ह व चित्तघर -स्वदँ प्यदँलिपा 'ब्वना-पौ' ब्यू वनागु इलय् पक्षघात जुयाच्वने घुकल । जवगु बाम्ह शरीर याग्लाप्याग्ला वसां वय्कया नुगः ल्याय्म्ह । छँय् दुस्वः वपतिकं घिसि-घिसिलुं सन्दू चायेका निगू-प्यंगू सफू लवल्हाना दी जिमित । तुतिपतिचां खिपः सालाः बैगलय् गं थानाः केहँ मय्जु मोतिलक्ष्मीयात चिया ज्वनावयेत उजं बियादी । बस, थुकथं वय्कःया हुयामवनिगु लुमन्तिइ स्वप्यानातयाम्ह भनीगु मां-भाय्या महारथी व्यक्तित्व "कविकेशरी-चित्तघर 'हृदय' " या जीवनीया कम्प्यूटर प्रिन्ट लव ल्हाना पासा रत्नसुन्दरजुं छत्वाः 'नुगःखँ' च्वयेत इनाप यायेवं उकियात अहो भाग्य व गर्व भाःपिया लसकुस याना कया ।

३५ पेजया सफू तुरन्त हे च्वनिसे वय्क ध्यकं ब्वना ।

नेपालभाषासाहित्यया छम्ह तपस्वी, त्यागी व समर्पित व्यक्तित्व चित्तधर 'हृदय' जुयात साहित्यया नापं बुद्ध-धर्ममा मिखाकुलिं आबे थें ल्यतुल्यया सफू दयेका पिब्वयेगु भाजु रत्नसुन्दरया कुतः अति च्वछाये बहः जू । नेपालभाषा वाङ्मयया धुकुतिइ छगू सार्थक तँसा जूगु दु-थुगु सफू । देसं दुने व पिनेया धीथी बौद्धविद्वानपिनि म्हसिकायात च्वयाः छथाय्सं माः हनाः सफू दयेकाः पाठकया न्हयःने पिब्वयेगु रत्नसुन्दरजुया विशेषता खः ।

वय्कःया च्वसां ध्यंमध्यं (अप्पो यानाः जीवनीसम्बन्धि) स्वंगु दर्जन सफू पिहां वये धुकूगु दु । थुकथं स्वयंबलय् जीवनीविघायात कया दकलय् अप्पो सफू च्वया दीम्ह भाजु रत्नसुन्दर हे खः धकाः धाये फु । ताः ई निसें 'बौद्ध संघ भक्तपुर' या ज्यासनापुचलय् च्वनाः बुद्ध-धर्मया व्यापकताया नितिं निरन्तर कुतः यानाच्वम्ह रत्नसुन्दर बुद्ध-धर्मया वाङ्मयया ख्यलय् 'धात्थेम्ह रत्न' जुयाब्यूगु दु । भाजु रत्नसुन्दरथें जाःपिं सजगपिनि उपस्थितिं भीगु नेपालभाषासाहित्य व वाङ्मयया धुकू अभ्र घिसिलाइ धकाः भलसा काये फु । भी सकसिनं सफू न्यानाः, ब्वनाः रत्नसुन्दरया कुतःयात तिबः बियां वने । अस्तु ।

१४ तछलागा ११३२

सिपाद्धः-१

त्रिरत्न शाक्य

नायः

विराट नेपालभाषा साहित्य

सम्मलेन गुधि

बौद्ध संघ भक्तपुर

थःगु खँ

बुद्ध, बुद्ध-धर्म, बौद्धकला व संस्कृतिया प्रचार-प्रसारया नापं धुकिया बारय् च्वयेगु यानाः वयाच्चपिं देश-विदेशया आपालं व्यक्तित्वपिनिगु भ्रुवल्य् आः हानं थःगु हे देशयाम्ह छम्ह सपूत व्यक्तित्व “कविकेशरी चित्तधर ‘हृदय’” या जीवनी न्हयब्वये दया जि लय्ता वः ।

वय्कःया जीवनीयात धुगु पक्तिया च्वमिं वि.सं. २०५० स ‘धर्मादित्य धर्माचार्य’ या जीवनी प्रस्तुत (बौद्धजगत्का स्मरणीय व्यक्तिहरू दोस्रो भाग स) याये धुंकाः च्वयेगु बिचाः यानागु खः

भिन्यादँ-भिन्युदँ न्हयःया खँ खः । छन्हु येय् वनाकुन्हु-भोटाहिटी नातिवज्र वज्राचार्यया सफूपसलय् छकः दुस्वया- ‘नेपाल’ ऋतुपौ छगू न्याना, उकी कविकेशरी चित्तधर ‘हृदय’ या आत्मकथाया रूपय् च्वयातःगु ‘जिगु जातः’ पिहाँ वयाच्चंगु खन । ब्वनावं यंका । अले ला वय्कःया सम्पूर्ण जातः स्वयगु इच्छा जुल । विशेषतः वय्कःया ‘जिगु जातः’ दुगु फुक्कं ‘नेपाल’ ऋतुपौ जम्मा यानावं यंका । थम्हं लुइके मफुगु वा थःके मदुगु ‘नेपाल’ ऋतुपौया नितिं ‘नेपालभाषा परिषद्’ नापं स्वापू दुम्ह अष्टमुनि गुभाजुनापं सम्पर्क तया । वसपोलं मान्तुमाला भिगूति ‘नेपाल’ ऋतुपौः जम्मा यानाः यलय् दुण्डबहादुर वज्राचार्यया नेपालभाषाय् अनूदित बौद्धग्रन्थ ‘मज्झिम निकाय’ विमोचन जूकुन्हु नापलानाः बियाबिज्यात । दिं खः- २८ मसिर २०५४ वि.सं. ।

कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' या 'नेपाल' ऋतुपौस पिहां वःगु फुक्कं जातः स्वये धुंका च्वयागु थुगु वय्कःया बःचाहाकःगु जीवनी च्वयागुया मूः उद्देश्य खः- बुद्ध-धर्मय् लगय्जुयाच्वपि पासापिन्त वय्कःया बुद्ध-धर्मप्रति दुगु योगदानयात हानं छकः लुमंके बीत व नेपालभाषासाहित्य प्रचार-प्रसारय् लगय् जुयाच्वपि पासापिन्त नं वय्कःया बुद्ध-धर्म व नेपालभाषाप्रति दुगु प्रगाढ आस्थायात हानं छकः लुमंके बीकथं च्वयागु जुल ।

उकिं थुगु बःचाहाकःगु वय्कःया जीवनीस दुमध्याःनिगु मेगु नं निगू-प्यंगू बुद्ध-धर्मसम्बन्धीया खँ त न्त्यब्वयाच्वना -

१) वि.सं. १९९१-९२ सालय् नेपालय् धर्म, भाषा, राजनीति आदिया जागरणय् विशेष योगदानं दुम्ह भारतया छम्ह नेपालहितैषी विद्वान् भिक्षु राहुल सांकृत्यायन तिब्बतय् वनाः बौद्ध-धर्मग्रन्थया शोध-खोजया प्रसंगय् नेपालय् बिज्याःगु खः । अबलय् वसपोल छकः कविवर चित्तधर 'हृदय' या छैय् बिज्यानाः वय्कःया अबु द्रव्यधर तुलाधरनापं तिब्बती बुद्ध-धर्मसम्बन्धी छलफल यानबिज्यागु खः । अबलय् वसपोल कविवर चित्तधरयात 'नेपालया चर्यागीत (चचा)'या छगू बृहत् सूची दयेकेगु' सल्लाह नं बिया बिज्याःगु खः । राहुल सांकृत्यायन यात भिक्षु भेषय् खपिं नेपाःया प्रमुख व्यक्तिपिमध्यय् कविवर चित्तधर 'हृदय' नं छम्ह खः ।

२) वि.सं. १९९३ या माघ (फरवरी, १९३७ ई.सं.) महिनाय् कविवर चित्तधर 'हृदय' जुं थः ससःबौ भाजुरत्न कंसाकारया लुम्बिनी वनाः मायादेवीमन्दिर (न्हापाया) या दुने सिद्धार्थजन्ममूर्ति आकृतिया

च्यय् लीपाताया इलां तयेगु मनसुवायात वय्कलं गुहालि बीकथं ससः
खलःया सकल जहान परिवारपिं ब्वनायंकाः उगु ज्याभ्वः पूवकेंत
टेवा बियादीगु दु । अबलय् वय्कःपिं लुम्बिनीया ज्याभ्वः क्वःचायेका
४ फरवरी १९३७ अर्थात् २२ माघ १९९३ कुन्हु फरेन्दा-बलरामपुर
जुनाः जेतवन महाविहार (श्रावस्ती) या भग्नावशेष स्वये धुंकाः
कुशीनगरय् भाःगु खः । कुशीनगरं सारनाथ-बुद्धगयाया अवलोकन
यायेधुंकाः ससःअबुजुपिं सकलें कालिम्पोङ्ग भाःगु जुलसा कविवर
चित्तधर 'हृदय'जुं थःगु ज्याय् १२ फरवरी १९३७ कुन्हु कलकत्ताय्
ध्यकः भाःगु खः ।

३) वि.सं. २००५ सालया मसिर मसान्त (१४ दिसम्बर १९४८ ई)
कुन्हु थः बौ मदये धुंकाः कविवर चित्तधर 'सुगत-सौरभ' महाकाव्य
छपाइ यायेया नितिं निकोगु पटक कलकत्ताय् भायादीगु जुल । थुकिं
ठीक लच्छिलिपा १३ जनवरी १९४९ वा ३० पौष २००५ कुन्हु
ऐतिहासिक शाक्यमुनि बुद्धया अगश्रावक जुयाबिज्याःपिं भिक्षु सारि
पुत्र व महामौद्गल्यायन महास्थविरपिनि पवित्र अस्थिघातु श्रीलंका
देशं भारतया कलकत्ता बन्दर्गाहय् ध्यंके हःगु जुल । उगु अस्थिघातु
कलकत्ता बन्दर्गाहनिसें राजभवनय् ध्यंकेगु व राजभवनं धर्मराजिक
विहारय् ध्यंकेगुकथं जूगु भव्य स्वागत-यालीस थः ससःकिजा
मणिहर्षज्योति कंसाकार (महाबोधि-सभाया छम्ह आजीवन दुजः)
नाप सरसल्लाह यानाः नेपाःया विशेषता क्यनेकथं नेपाःया सांस्कृतिक
बाजं-धिमय, गुंलाबाजं, दापा, कोंचाखिं थाइपिं थीथी समूहयात
निकः स्वकः याना कलकत्ताय् भिकय् यानाः उगु धातुमहोत्सव

च्यालीस ब्वति कायेकादीगु अतिकं लुमंके बहः जू ।

४) वि.सं. २०२६ सालया कतिपुन्हि - २५ अक्टोबर १९६९ कुन्हु
जापानया निप्योनजान म्योहोजी (संस्थापक- भिक्षु निधिदात्सु फुजी
सन् १८८५-१९८५) संस्थापाखें भारतया राजगृहस रत्नगिरि पर्वतय
दक्कय न्हापां दयेकूगु 'विश्व-शान्ति-स्तूप'या समुद्घाटन ज्याभ्वःस
भनी कविवर नं यलयापिं निम्ह नेपालभाषासेवी व बौद्धविद्वान्
जुयाबिज्याःपिः पं. हेमराज शाक्य व प्रो. आशाराम शाक्यनाप प्रतिनिधित्व
याना दीगु खः । अबलय् वय्कःपिं नालन्दा व बोधगया नं अवलोकन
यानाः ल्याहाँ भ्नाःगु खः ।

थुकथं कविवर चित्तधर 'हृदय' या मेमेगु नं बुद्ध-धर्मसम्बन्धी
आपालं योगदान दु । वय्कःया जीवनया छगू विशेष पक्ष जुयाच्चंगु
उगु छवि्यात थुगु पक्तिया च्चमिं हानं छकः याद (लुमंका) बियागु
जक खः नत्र वय्कःया म्हसीका सिर्फ नेपालभाषासाहित्य व नेपाल
संस्कृतिइ जक सीमित जुइ । थुपिं हरपक्षय् विज्ञ जुयादीम्ह
कविकेशरी-चित्तधर 'हृदय' जुं नेपालभाषा, ध्वया साहित्य व बुद्ध-
धर्म समुद्ध यायेया नितिं गुगु ज्वःमदुगु त्याग-तपस्या यानादीगु खः
नापं क्यान्छ्यालामानिसें कयाः महापण्डित राहुल सांकृत्यायन, भिक्षु
धर्मालोक महास्थविर, योगवीरसिंह कंसाकारथें जाःपिं दृढपिनिगु संगतं
गुगु सुचरित्र व बेजोड व्यक्तित्व निर्माण यानादीगु खः उगु
प्रेरणा कयाः सुं छम्हसिनं जक जूसां थःगु मांभाय् नेपालभाषा
ल्हायेगुयात लज्जित भाःमप्युसे गर्वपूर्वक ल्हानातुं ध्वनेगुया नापं
बुद्ध-धर्मप्रति नं सही दृष्टिकोण दयेकावन धाःसा थुगु जीवनी ध्वयागु

सफल जूगु भाःपी ।

अन्तय, विशेषतः जिगु म्हसीका च्वयेगु विधायात बरोबरं प्रोत्साहन बियादीपिं नेपालभाषा परिषद्‌या नायः भाजु फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य, नेपाल साहित्य मन्दिरया नायः भाजु तिलकप्रकाश कायष्ठ व विराट नेपालभाषा साहित्य सम्मलेन गुथि एवं बौद्ध संघ भक्तपुर या नायः भाजु त्रिरत्न शाक्यपिसं थुकी नं कविवर चित्तधर 'हृदय' या बारय् थःगु छुं खँ नापं उकथं हे प्रेरणाप्रद शब्द च्वयाबियाः सफूया शोभा बारय् याना बिज्याःगुलि जि वसपोलपिनिप्रति कृतज्ञ जुयाच्वना ।

दक्कय् अप्पो कृतज्ञ जुइमाःगु ला पासा योगी स्यस्यःप्रति हे जुले । खुदं न्ह्यःनिसं च्वयाः फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य व प्रा. सुवर्ण शाक्ययात क्यनाः अथें स्वथना तैतयागु थुगु कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' या जीवनीयात वय्कलं बुद्ध-धर्म व नेपालभाषानापं स्वापू दुगु यात बांलाः तायेका प्रकाशन यायेगु जिम्मा कयादिल । थुगु सफूयात वय्कलं थः मदुम्ह बौं स्व. इन्द्रप्रसाद श्रेष्ठया लुमन्ति 'नेवाः गुथि याछें कचा' या नामं पिकयादिल-वय्कःयात यक्को यक्को सुभाय् ।

२६०१ क्वःगु धर्मचक्रप्रवर्तन दिं

१५ दिल्लीध्व १९३२

- रत्नसुन्दर शाक्य

नागपुखू, ख्वप

पिका: पाखें

भीगु भाषा, जाति, संस्कृतिया न्हयसलय् थौं यक्व हे ई वने धुंकूगु दु । उगु छगू-छगू ईया ह्यूपालं छखें भीत आश नापं नापं हाथ्या नं दँ वयाच्वंगु दु । राजनीति ह्यूपालं भन हे भीत यक्व कुत याये माय्क ब्युगु दु । आ भी थःहे राजनीति क्वहाँ वये धुंकूगु दु । तर नं उकिया नापं भी वनेमाःगु छथाय् खयानं भीसं तोमफिकुसे वने माःगु भीगु भाषा-गुगु न्हियान्हिथं मनूतयसं ल्हायेगु तोता वनाच्वंगु वा चायका याकनं हे ब्वनेकुथी पतिकं मां-भासं ब्वंकेगु कुत हे त्वमफिक वने माःगु दु ताकि लिपाया भी सन्ततिपिसं भीसं यानागु थौंयागु कुतयात बांलाक ध्वाथुइक इमि पाखें नं थुकिं लिपा थ्यंक तक नं ल्यना च्वने फयेमा धैगु हे भीगु उदेश्य खः ।

राजनीतिक, आर्थिक कारणं थौ कन्हेयापिं मनूतयके गुगु नैराश्यता वयाच्वंगु खः उकिया प्रत्यक्ष लिच्वः भीगु संघ संस्थाय् लाः वयाच्वंगु दक्वसिनं खंगु, स्यूगु हे खँ खः । सविधान सभा लगायत देया थी थी अस्थीर ज्याभवः याना मनूत वाक्क दिक्क चाये धुंकूगु दु । न्हियान्हिथं छयलेमाःगु अति आवश्यक उपभोग्य वस्तु लः, ग्यांस आदि तकनं समस्याया घलखय् लाःवगु दु । जनसंख्या वृद्धि, बेरोजगारीं याना फक्को मनूत विदेशय् वनेगु स्वया च्वंगु दु । थन्यागु सकतां समस्या ज्यकेत छु सरकार सफल जुया वया च्वंगु दु ला ? थन्यागु हे न्हयसःया दुने-दुने भीगु भाषा, जाति, धर्म, संस्कृतियात नं न्हयसः हे न्हयसःलं फायरिङ्ग याना च्वंगु दु ।

न्हयागु थजु, ध्व भीगु दे खः । भी ध्व दे तोता गनं वने
फइमखु । भीगु दे लगायत भी पूर्र्वातयगु सम्पति भीसं हे न्हयज्याका
भी मस्तयत हस्तान्तरण यायां वनेमाःगु हे थौया ई खः ।

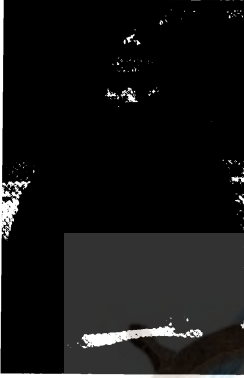
थुजागु इलय, भीगु भाषा, जाति, धर्म, संस्कृति आदि वार
य् आपालं वास्ता याना थुकिया नितिं हे थःगु सम्पूर्ण जीवन बितय्
याना भाम्हे भी कविकेशरी चित्तघर 'हृदय' या थुगु जीवनी व्वना छुं
भचासां वय्कया थी थी गुणयात थःथः पिंके न दयेका वनि धैगु
भलसा दु ।

स्व. माष्टर इन्द्र प्रसाद श्रेष्ठ

(ने.सं. १०५१-११०२)

क्यान्ध्या लामा
(ने.सं. १०११/१२-६१)

योगवीरसिंह कसाकार
(ने.सं. १००६-६२)

धर्मादित्य धर्माचार्य
(ने.सं. १०२२-८३)

मानदास तुलाधर
(ने.सं. १०२०-९५)

कविकेशरी-चित्तधर "हृदय"

नेपालय बुद्ध-धर्म व नेपालभाषा साहित्य ड्यलय सदा नं लुमकातये बहःम्ह छम्ह प्रमुख साहित्यिक व्यक्तित्व खः- महाकवि चित्तधर 'हृदय' । विशेष यानाः नेपालभाषासाहित्यस नेवाः जाति संस्कृति, संगीत व कलाय ज्वःमदुगुरुपं तन-मन-धन बियाः थःगु सम्पूर्ण जीवन समर्पण याना भ्नाःम्ह व्यक्तित्व खः- कविधर चित्तधर 'हृदय' । थुकथंया थःगु योगदान सलंसः दंतक थःगु नां व कीर्ति ल्यनीगु कथंया देन बियावपि नेपालभाषासाहित्य क्षेत्रया व्यक्तित्वपिं मध्येय ज्वः मदुम्ह व्यक्तित्व खः- उपासक चित्तधर 'हृदय' ।

वयकःया जन्म ने.सं. १०२६ बछलागा ११ अर्थात् वि.सं. १९६३ जेष्ठ ५ कुन्हु येँ न्यत तुंछेँ साहु द्रव्यधर तुलाधर व मां ज्ञानलक्ष्मीया कोखय जूगु खः । मां-बौयापाखें 'चित्तधर तुलाधर' नामकरण जुम्ह वयकःयात मां-अबुं विशेष हेरचाह याःगु जुयाध्वन, कारण वयकःया दाजु 'पन्नाधर' दच्छिजक म्वानाः मदयावंगु जुयाध्वन । चित्तधरं लिपा वयकःया केहेपिं प्यम्ह दत । उपिं खः - मोतिलक्ष्मी, बेतिलक्ष्मी व मणिलक्ष्मी । मणिलक्ष्मी नं दाजु पन्नाधर थें चिधीबलय हे मंत ।

वयकःयात न्यादें दुबलय वि.सं. १९६७ सालया श्रीपञ्चमी कुन्हुनिसें आखः ब्वकेगु च्वयेगु सुरू याकूगु जुल । वयकलं दच्छिया दुने आखःग्वः फुक्क म्हसीकाः "बुद्धिचाणक्य" सफू ब्वनेगु सुरू यानादीगु जुल ।

वयकःयात न्हयर्दं दुबलय् बुरसं खाक्गु अर्थात् व्रतबन्ध याःगु जुल । थुकिलिपानिसें वयकः उखे-थुखे वने सयावल १ थःगु छँ न्यततुछँगल्लि-पाजुपिनि छँ असत्वाःया ननिबहालय् जुल । थुखे माँ-बौं, अज्जिपिसं सुनानं ब्वःबिलकिं असनय् पाजुपिंथाय् ध्यनीगु । पाजुपिंथाय् बाज्या व विशेषयानां माहिलापाजु भवानीरत्नं (धर्मरत्न 'यमि' या बौ) छुं भचा ब्वःबिलकिं थःगु छँय वयगु याइगु । थ्व क्रम वयकलं १७ दँ तक्कयानादीगु जुयाच्वन ।

थुलि अवधियादुने वयकलं 'अमरकोश' सफूनं ब्वनेगु सुरु यानादिगुलिं 'आखःसःम्ह भाजु' नं धायेका जूगु जुलसा लिपा बिस्तारं बालस्वभाव फुनाः मुल्याहास्वभाव खनेदया वःलिसे 'हारागिरिम्ह भाजु' नं धायेका च्वने घुंकूगु जुल ।

थ्वहे अवधिया दुने वि.सं. १९७६ सालया माघ महिनाय् वयकःया इहिपाः केलटोल तःखाछँया साहु भाजुरत्न कंसाकार (वि.सं. १९४०-२०१३) या म्हयाय् ज्ञानप्रभानापं यानाब्यूगु जुल । काय्या ब्याहा सिधयेका प्यलालिपा हे साहु द्रव्यधर व्यापारया लागिं ल्हासा भाःगु जुल ।

थुखे काय्म्ह चित्तधरया थःकलाः तुयु ख्वाः जूसां म्हुतु तःप्वाः, मिखा चिग्वः जुयां नं विपात्र छयाकः । उकीसनं न्हापा सकतां दुःख फुकीपिं फुकी धयागु अर्थया अःखः दक्व फुक्क फुकीपिं धयाथे व्यवहार जुयावयाच्वपिं फुकी तसें पोचुंयाम्ह गनेद्य, किलं नःगु भिंपुख्वाः आदि आदि धका गिजय् जक याना मगाः छम्ह निम्हसिनंला अज्याःम्ह कलाःनं ज्यूला, मेम्ह स्वये माल धकातकनं घाइगु यानाहःगुलिं वयकःयानं

खःथे च्वनावयाः लिपाला थः तःधीम्ह पाजु आशारत्नयाथे थम्हं नं कलाः
मयः धकाः हालाजुङ्गु यानाहल । थुकिं अबलय् वय्कलं उदाय
(तुलाघर) जगतय् 'कलाः मयःम्ह भाजु' धकाः नं प्रसिद्धि काये धुंकूगु
जुयाच्वन ।

ध्व कलाः मयः धेगु ल्वय् वय्कलं भुन्दै प्यदंतकं घाना
दिल । लिपा विशेषयानाः थः पासा खड्गराज (राणा प्रधानमन्त्री श्री ३
चन्द्रशम्शेरया हजुरिया दीपराजमास्तरया काय) व कान्छाम्ह पाजु
हर्षदास तुलाघर (वि.सं.१९६५-२०४७) या कुतलं कलाः भातः निम्हं
मिलय् जुल । लिपा इपिं थुलि मिलय् जुलकि पाजुम्ह हर्षदासया हे
शब्दय् -

“ चित्तघरं गुलिखे कविता बहे ज्ञानप्रभा कलाःयात ध्वकाः
च्वयेगु यात । स्वास्थ्याया नितिं कलकत्ताय् वनाच्वम्ह भौमचा ज्ञानप्रभा
अन हे मंत । वया सद्गति यानाः लिहाँ वसेलिं वयागु किपाः स्वनाः,
थःनयेगु इलय् वयातनं छानाःन्हिं छछाः जक नयेगु यात । मिसात
पतिव्रता धर्मय् च्वनीथे वयकः पत्नीव्रत धर्म च्वन । 'ध्व नं जिमि वैत'
धयागु सफू च्वयाः पिकाल ।”

वि.सं. १९८० साल तकया दुने चित्तघर तुलाघरं थः पासा
खड्गराज, साहिलाम्ह पाजु मानदास तुलाघरया प्रवृत्तिकथं थम्हं नं
हिन्दी सफूत स्वयेगु यानाहये धुंकूगु जुल । थुकीया प्रभावं वय्कलं नं
पासाम्ह खड्गराज व पाजुम्ह मानदास थें थम्हं नं मांस सेवन
(ला,न्या,छ्ये नयेगु) व सुरापान सेवन (अयला, ध्वं, बर्भा, गजि,
चुरोस आदि) वि.सं. १९७९ सालया आषाढ २६ गते दिल्लीपुन्ही

कुन्हुनिसं सदाया निति तोतादीगु जुल ।

अबलय् वय्कःया पासापिं फुक्क हे नं थुकथंया धार्मिक प्रवृत्तियापिं चूलाःगु जुल । वय्कःया बौ साहु द्रव्यधर तुलाधर-अबलय् तस्सकं नां जाम्ह असन तँलाछिस (त्यौडय्) च्वम्ह धर्ममान साहु (ने.सं. १८१-१०५७) नाप ल्हासा कुथिया सम्बन्ध दुम्ह जुयानितिं अन बराबर काय्म्ह (चित्तधर) ब्वनाः ध्यनीगु जुल । अन हे धर्ममान साहुया तःधीम्ह काय् त्रिरत्नमान तुलाधरनापं चित्तधरया हेमखेम दयावःगु जुल ।

थयेहे धर्ममान साहुयाथाय् यलय्या नां जाःम्ह बृषमान वैद्य (शाक्यवंश) नं थः काय् (कान्छाम्ह-जगतमान) ब्वनाः बरोबर ध्यनीगु जुयानितिं जगतमाननापं नं चित्तधरया स्वापू दया वंगु जुल । थुम्ह हे जगतमान लिपा कलकत्ताय् वनाः मैट्रिक जाँच बियाः पास यानाः नं उच्चशिक्षाया नितिं कलकत्ताय् हे वनाः ब्वनेगु प्रबन्ध यानाबिज्याःगु जुल । कलकत्ताय् कमर्श (वाणिज्यशास्त्र) ब्ववंम्ह जगतमानया अनया कलेजस्क्वायरर्स च्वंगु “The Mahabodhi Society” या धर्मराजिक विहारस भारतया नितिं बौद्ध धर्मदूत जुया वयाच्वम्ह श्रीलंकाया अनगारिक धर्मपाल (सन् १८६४-१९३३) नाप सम्पर्क दयेका यंकूगुया फलस्वरुप जगतमान वैद्य ‘धर्मआदित्य धर्माचार्य’ कथं नं जुइ धुकूम्ह जुल ।

वसपोल सन् १९२४ (बु.सं. २४६७) या गर्मी बिदाय् नेपालय् बःम्हसिन “The Mahabodhi” पत्रिकानापं बुद्धधर्मसम्बन्धि आपालं सफूत ज्वनावःगु जुल । वसपोलं थः पासापितं उगु पत्रिका, सफू आदि

क्यनाः थःगु अनुभव व कलकत्ताया अनेक गतिविधिसम्बन्धी आपालं खं नं कनेगु यानाबिज्याःगु जुल ।

थुकिं न्हापा हे त्रिरत्नमान, खड्गराज व चित्तधर तुलाधरपिनि बरोबर मुनाः अनेक सफू स्वयेगु, सामाजिक गतिविधि आदिया वारय् चर्चा परिचर्चा यानाः थुकी सुधार यायेमाःगु नापं शिक्षाया आवश्यकताया वारय् छलफल यानाः छुं यायेमाल धकाः तायेका ध्वपितं जगतमान वैद्य कलकत्तां ध्यंकः वःबलय् उपयुक्तम्ह लीडर हे ध्यंकः वःगु जूवल । उकिं हानं छकः थःपिनि सरसल्लाह यानाः त्रिरत्नमान तुलाधर या बौ धर्ममान साहु (धर्मां साहु) या अनुमति कयाः वय्कःयाहे छैया न्हिकंकुधि (पूजाकुधि) बु.सं. २४६८ या दिल्लीपुन्हि (२ भाबण १९८१ वि.सं.) कुन्हु “नेपाल बुद्ध-धर्म उद्धार संघ” नां छुनाः छगू संस्था पियंगु जुल ।

थुगु संघया पदाधिकारीपिं थुकथं जुल -

- १) व्यवस्थापक व मूलम्ह प्रचारक - धर्मआदित्य धर्माचार्य ।
- २) प्रबन्धक - खड्गराज तुलाधर ।
- ३) धनरक्षक - त्रिरत्नमान तुलाधर ।
- ४) बौद्ध व्यापार विभागया प्रबन्धक - चित्तधर तुलाधर ।
- ५) दुजः - बुद्धिरत्न तुलाधर ।

धर्मआदित्य धर्माचार्य संघ स्थापना याःकुन्हु सकसितं पञ्चशीलया

खं कनेगुया नापं उपासक (बुद्धया उपासक जुइत माःगु) नियम वार य् नापं ‘सिंगालोवाद सूत्र’या उपदेश नं कंगू जुल । फुक्कसितं त्रिशरण (बुद्ध, धर्म व संघ) वने धकाः स्वक्वः स्वक्वः वाचा ल्हाकाः

पञ्चशील अतूतरूपं पालन याये धकाः नं बाचा याकूगु जुल । अले सकसितं थःगु नांया लिसं 'उपासक' नं च्वकूगु जुल ।

थुकथं चित्तधर तुलाधर 'बुद्धोपासक' जुल । वय्कःपिसं "नेपाल बुद्ध-धर्म उद्धार संघ" वा "नेपाल बुद्धोपासक संघ" स्थापनां लिपा थुकीया मूलम्ह प्रचारक धर्मादित्य धर्माचार्यया निर्देशनय् छगूनिगु धार्मिक सफू स्वयेगु, त्रिशरणय् वनाः पञ्चशील कायेगु, वसपोलया निवास स्थानय् वनाः वसपोलं अग्नेजी अथवा पालि ग्रन्थया अर्थ छयानाः नेपालभाषां धया हयाबिज्याःगुयात कार्बौनपेपर तयाः च्वयाः प्रचार-प्रसार यायेगु ज्या ला बला हे जक जूगु जुल । राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ चन्द्रशम्शेर (शासनकाल, सन् १९०१-२९) थें जाम्हेसिगु व ईः खः ।

धर्मादित्य धर्माचार्य थःगु गर्मी बिदा व्वचायेकाः कलकत्ताय् हे बिज्याःगु जुल । उकिं अबलय् संघ-सभा धयागु छुं छुं स्वये मननीमस्यूनिसं संघ न्हयाके फड्गुला खँ हे मतं ।

"नेपाल बुद्ध-धर्म उद्धार संघ" स्थापना जूगु खुलालिपा स्वनिगलय् तिब्बतया खामनिसं छम्ह लामा प्यदँत्या बिकाः अष्टाङ्ग दण्डवत यायां स्वयम्भू महाचैत्यस थ्यंकः बिज्यात । वसपोलया नां "कुनसां लोसेल" खःसां म्हःदु दानावःम्हया अर्थय् "क्यान्छ्या लामा" नामं प्रसिद्धम्ह जुया बिज्यात । वसपोलया आगमनं नेपाःया बौद्धजगतय् छगू न्हूगु लहर बल । स्वनिगःया थासंथासय् वसपोलया पाखें धर्मब्याख्यान जुल । ध्वहे क्रमय् छ्वपय् सूजमधि त्वाःया आदिपद्म विहारय् नं वसपोलया धर्मोपदेश जूगु जुल । वसपोलया तसबिर आतक नं अनया गुम्बाय् तयातःगु दु ।

सुरुइ धर्मासाहूया कोथां, बैठकं सुरु जुगु वसपोलया धर्मव्याख्यान
लिपा अन धाय् मगानाः वसेलि स्वयम्भू मञ्जुश्री पर्वतस्थानय् कंकेंगु
यानाहःगु जुल, यलय् नं अनेक धाख्याःसाहुपिनि छैयानापं नागबहालय्
समेतं कंकेंगु याःगु जुल । वसपोलया सुरुया धर्मोपदेश न्यपि व
वसपोलया धर्मव्याख्यानया व्यवस्था यानाजूपिं न्याम्ह, खुम्ह ल्याय्म्हःपिं
मध्यय् चित्तघर तुलाघर नं छम्ह खः । अबलय् वयक १८-१९ दँ या
ल्याय्म्ह खः ।

धुखे नेपालय् क्याछया लामापाखे बुद्धधर्म प्रचार-प्रसार
जुयावयाच्चनसा उखे कलकत्ताय् बिज्याःम्ह जगतमान वैद्यं (धर्मादित्य
धर्माचार्य) बु.सं. २४६९ वा ने.सं. १०४५ या बैशाख पूर्णिमानिसें
'नेपाल बुद्ध-धर्म उद्धार संघ' वा 'नेपाल बुद्धोपासक संघ' या पुथिया
रुपय् "बुद्ध धर्म" नांया पत्रिका पिकया बिज्यात गुगु लिपा प्यंगुगु
अंकनिसें "बुद्ध धर्म व नेपालभाषा" या रुपय् प्रकाशित जुया वःगु
जुल ।

ध्वहे "बुद्ध-धर्म" पत्रिकाया दँ-२, ल्याः १-२ स उपासक
चित्तघर तुलाघरया न्हापांगु कविता 'बुद्धोपासकया पापदेशना' प्रकाशित
जुल । ध्व कविता च्वयादीबलय् तकं वय्कःयाके छन्द मात्राया ज्ञान
मदुनिगु जुयाच्चन । थुकीया अवबोध वय्कयात पासाम्ह बैकुण्ठ प्रसाद
लाकौलं याकादीगु जुल, नापं थुकीया नितिं कविवर योगवीरसिंह
कंसाकार (ने.सं. १००६-६२) यात गुरु नालेत नं सल्लाह ब्युगु
जुल ।

लुमंके बहःजू, कविवर योगवीरसिंह कंसाकारयात नं क्यान्छया

लामाया प्रभावं सुविख्यात जुइगु अवसर प्राप्त जूगु जुल । लामाजुयागु शीलस्वभाव व धर्मदेशनां प्रभावित जुयाः वयकलं बांबांलाक माँ-भासं कविता च्वयाः प्रचार प्रसार यानादिल । अबलय् वयकः योगवीरसिंह कंसाकारं च्वयादीगु आपालं चिनाखंत मध्यय् छपू “धर्मसार” (संसार सागर विचय्) नं छः गुगु कविता छापय् यानाः प्रचार प्रसार याःगु कारणं वयकः नापं वयकःया किजा भवानीवीरसिंह कंसाकार (प्रेसवाला-जोरगणेश प्रेस) यात नं ज्वना यंकाः म्हतिं भ्रितका जरिवाना यानाहःगु जुल ।

चित्तधर तुलाधरया थःके छुकीयागु नं पूर्ण ज्ञान मदुसां गुथिगाथिया ज्याख्यं न्यागुलिसं थःत हे च्वकीगु, च्वयन्त्याःगु स्वभाव अनुरुप हे पद्य च्वयेगु बानि जुयावःगु छः । वयकलं थःगु न्हापांगु च्वःप्वः (छन्द, मात्राया छुं पूमबंगु) मदुगु पद्य जूसां ‘बुद्धोपासकया पापदेशना’ ‘बुद्ध-धर्म’ पत्रिकाय् प्रकाशित जुसेलिं छखे थःगु मूर्खताया तसबिर क्यनागु भाःपियादिलसा मेखे थःगु नां दक्कय् न्हापां पत्रिकाय् प्रकाशित याये दयाः लसतां हान हानं छन्द व मात्रा मिलय् यायां च्वयावं यंकेगु प्रेरणा प्राप्त जुजुं वःगु जुल ।

वयकलं थःम्हं च्वयागु कविता निपू-स्वपू तक्कला कविवर योगवीरसिंह कंसाकारं अयोग्य भाःपा स्वया हे मब्युगु जुयाच्वन । लिपा “स्मृति” नांया पद्य (कविता) च्वयाः क्यने यंकूबलय् तिनि स्वयाः धयादीगु जुयाच्वन - “बस, आःजा, छ नं अवश्य कवि जुइगु जुल, मेमेगु नं धमाधम च्व” धका प्रोत्साहन बियाहःगु जुल ।

थुकिं लिपा क्रमशः गुरु योगवीरसिंहनापं वयकःया स्वापू

गुकथं-प्रेरणाप्रद जुयावन कविवर चित्तघर तुलाघरं स्वयं उल्लेख याना
तःगु दु -

“धननिसें (‘स्मृति’ कविता च्वये छुंसानिसे) गुरुया मन शिष्यपाखे
व्यसासां वयाच्वन । न्हयाथाय् वंसां नापनापं च्वनायकिगु जुल । उगु
बखतय् गोरखाभाषाया साहित्यिकपिं सर्वश्री लेखनाथ, शम्भु प्रसाद,
चक्रपाणी, सोमनाथ, दीपकेश्वर आदिपितं नं म्हसीका बियादिल ।
न्हयाथाय् वंसां, न्हयागु भोजय् वंसां मछालापुसे च्वकं च्व धज्याःम्ह
समाजसेवी, धज्याःम्ह साहित्यप्रेमी धकाः प्रशंसा यानादिल । मनं मनं
ला लयताः हे वः, गबले गबले ला गर्व थें नं जुइगु ।”

घात्थें चित्तघर तुलाघरं कविवर योगिवीरसिंह कंसाकारया
शिष्यत्वय् कविताजक च्वयादीगु मखु, सामाजिक सेवा नं यानावं
च्वनादिल । राणा शासनकालय् सामाजिक सेवा यायेगु नं कसूर ठहर
जुइगु जुया नितिं मेमेपिलिसे गुरु शिष्य निम्हसितनं ने.सं. १०४९
(वि.सं. १९८६) स लाइब्ररी पर्वय् व ने.सं. १०५० (वि.सं. १९८७-
८८) स ‘आइम्बर मत पर्व’य् दण्ड नं यात । क्यान्छया लामाया
आगमनं लिपा बसपोलयात भागियात घयागु खँय् पिहां वःगु उराय
गुभाजुया ल्वापुइ नं निम्हस्यां कसा नयेमाल ।

धुकथं थःगु मां-भाय् व सामाजिक सेवाया गतिविधिस लगय्
जुयाच्वनादीम्ह चित्तघर तुलाघरं ४ बैशाख १९८६ वि.सं. कुन्हु महुम्ह
थः मां ज्ञानलक्ष्मीया लुमन्तिइ ‘मां’ नागु कविता छपू नं च्वयादीगु
खः । उगु कविता मातृविहीन बालक ‘हृदय’ नामं पिकया दीगु जुल ।

ध्वहे “मातृविहीन बालक” नां तयाः पिकया दीगु कविताया

नापं मेगु छगू निगू कारण नं स्वाकाः वयकःयात वि.सं. १९९७ सालया राजनैतिक पर्वय् दुध्याकूगु खः ।

मेगु छगू-निगू कारणया प्रसंग थुकथं खः- वि.सं. १९८७-८८ सालया “आडम्बरमत-पर्व” काण्डं मुक्त जूम्ह वयकःया नेपालय् ध्वने ममदयाः थुकिं लछिलिपा पासापिनापं दक्कय् न्हापां देसं पिने (भारतय्) चाःथ्यू भाःगु जुल । वयकः कलकत्ता, कालिम्पोङ्ग आदि थासय् यानाः लत्याति चाःहिलाः पाजुम्ह मानदास तुलाधरया ज्या छुं मदुगुलिं साइकल पसः तयेगु इच्छा याना दीगुलिं १२ गू साइकल नं न्यानाः ज्वनावःगु खः ।

थुकिं खुला-न्हय्लालिपा पाजुम्ह मानदासनाप सल्हायानाः वि.सं. १९८९ सालया आश्विनया संक्रान्तिनिसं थःनं बच्छि यानाः (पार्टनर) साइकल पसः तया दीगु जुल । ध्वहे साइकल पसलय् मेगु मालताल नं भचा बरय् यायेगु मतिइ तयाः पाजुम्हनाप सल्हायानाः चित्तधर तुलाधर वि.सं. १९८९ सालया माघ ३ गते कलकत्ता भायादीगु खः । कलकत्ताय् वंमहसिनं थम्हं च्वयातःगु कविता भिफु-भिनिपुति नं ज्वनावःगु खः । वयकलं कलकत्ताय् थःगु पसःया नितिं मालताल न्यायेगुया नापं थःगु आकांक्षा अनुरूप वहे कवितात तयाः निगू सफू नं छापय् यानादिल ।

न्हापां ने.सं. १०५३ या श्रीपञ्चमीकुन्हु “पद्य-निकुञ्ज” या रूपय् च्यापु कविता (पद्य) प्रकाशित याःगु जुलसा थुकिं लत्यालिपा निपु कविता “प्रेम” व “वियोग-वेदना” तयाः ने.सं. १०५३ या फागुपुन्हि कुन्हु “हृदय-कुसुम” सफू पिकया दीगु जुल । लुमंके बहःजू,

ध्व निगू कृतिस वय्कलं थःगु नां मतसें चित्तया पर्यायरूपय् “हृदय”
जक तयाः पिकयादीगु जुल । हानं थुगु निगू सफू “मञ्जुश्री पुस्तक
माला” १ व २ यानाः प्रकाशित यानादीगु खः । उकीया प्रकाशक खः-
“एस.पी.व. डी.पी. उपासक साइकल स्टोर, कालिपुंग ।”

वय्कःया मातृविहीन बालक ‘हृदय’ नां तयाः च्वःगु कविता
‘मां’ ‘पद्य निकुञ्ज’ या न्हापांगु कविता खः । थुकथं व कविताया नापं
सफूया रूपय् हे भारत (कलकत्ता) वनाः छपाइयागु कारणं वय्कःयात
ज्वनेगु निहू जुयाब्युगु खः ।

थये हे ने.सं. १०५९ स “भाषारत्न” जुयादीम्ह फत्तेबहादुर
सिंहजुं “नेपाली विहार” नां या छगू कविता संग्रह पिकया दीगु खः ।
गुकी यद्यपि कविवर चित्तघर ‘हृदय’ या छुं नं कविता दुमध्यागु जूसां
सम्पादकं थःगु भिंन्यागूगु पौया विस्तृत भूमिकाय् नेपालभाषासाहित्य
उत्थान वारय् थुकीया सेवकपिनि भ्वलय् चित्तघर ‘हृदय’ या देन नं
उल्लेख यानादीगु जुयाच्चन ।

कविवर चित्तघर ‘हृदय’ वि.सं. १९९७ सालया पर्वय् जेलय्
दुने च्वंवेने माःगुया थुकथं थी थी हेतु जूवंगु जुल । अबलय् प्रसंगवश
केरकात्या इलय् कविवरं थःगु न्हापायागु गल्लि न्हयथसे घयादीगु
जुयाच्चन -

“उस बेला त म जातभात मुद्दामा मात्र परेको हुँ ।”

थये घाबलय् कम्याण्डर-इन-चीफ पद्म शम्शेर थुकथं घाःगु
जुया च्वन-

“हो, मलाई थाहा छ, लाइब्रेरी केसमा पनि पर्या छस्,

आडम्बरमतको मुद्गमा पनि पन्या छस्, भारतमा लगी किताबहरु छपाएकोमा पनि पन्या छस् ।”

थुकथं कविवर चित्तधर “हृदय” ९७ सालया पर्वय हुने लाःवनीगुया पृष्ठभूमि भिदं न्हयःनिसेंया सामाजिक गतिविधिइ लगय जुयाच्चंगुयात नं दुध्याकूगु थें च्वं ।

न्ह्यागुं हे कारणं थःजु, अबलय नेपाःगाःया शैक्षिक, सामाजिक व राजनैतिक ज्याय सनाजूपिं प्रत्येक ल्याय्महतयत् मिखातया च्वंगु शासनकालय् छगू दशक, न्हयःनिसें राजनैतिक मखुसां भाषिक व सामाजिक गतिविधिइ लगय जुया च्वनादीम्ह चित्तधर तुलाधर उगु पर्वय लाःवंगु आस्वभाविक मखूगु जुल । वय्कःयात खुदंया कैदया सजायं न्यंकूगु खः । जेलय् दुने ज्यान सजाय लाःपिनिगुला खं हे मंत, मेपिं आजन्म कैद, १८ दं, १२, दं, कैद जूपिनि थवथं वयं बिसिवनेगु खं जक लहानाच्चनीगु जुयाच्चन, ६ दं, ३ दंया कैदीतयतला वास्ता हे मयाइगु जुयाच्चन, थुकीया अगुवा गणेशमानसिंह हे जुयाच्चन गुम्ह लिपा बिसि वना हे तोतूगु जुल ।

वि.सं. १९९७सालया कार्तिक २ गतेनिसें सुरु जुगु घरपकड (छेंय छेंय वयाः ज्वं वयेगु) या क्रमय कार्तिक २९ गते कविवर चित्तधर ‘हृदय’ यात निम्ह सिपाहीत वया सिंहदरबारय् ब्वनायंकूगु खः । उकुन्हु गारथय् तयाः कन्हय्कुन्हु उगुंयुगु बन्दा सवाल यायेधुंकाः तारिखय् त्वता हःगु जुयाच्चन ।

२४ मसिर १९९७ कुन्हु तारिखय् भ्नाःम्ह कविवर ल्याहाँ भ्नायेम्वाःगु जुल । उकुन्हुनिसें हे वय्कःयात न्यवलं कयेका गारथय् हे

तः गु जुल । वि.सं. १९९७ सालया कार्सिक २ गते निसं गिरफ्तार
 जूपिं निसःमहति मध्यय् २५ पौष तक्कया दुने सच्छिम्हति ल्यं दुगु व
 ६ माघ १९९७ तकया दुने ३७-३८ ति ल्यं दुपिं मुख्य भाःप्यूपिं गिर
 फतारीपितं ७ माघ १९९७ कुन्हु जुजु श्री ५ त्रिभूवन, युवराज श्री ५
 महेन्द्रया न्हयःने राजगुरु पण्डित हेमराज शर्मा, पण्डितराज सोमनाथ
 सिग्देलपिके सल्लाह कयाः आपाल राणा अफिसरपिं च्वनाः इमिगु
 सजायया फैसला न्यंकूगु खः ।

ज्यानसजाय लाःपिं न्याम्ह (शुक्रराज शास्त्री, धर्मभक्त माथेमा,
 दशरथचन्द, गंगालाल श्रेष्ठ व पूर्णनारायण प्रधान) दुगु खः । पूर्ण
 नारायण प्रधान छम्ह लीपा मुक्त जुयाः १८ दया कैदया रूपय् बदलय
 जुल । मेपिं सकसितं भद्रगोल जेलया थी थी कोथाय् स्वथने यंकूगु
 जुल । भद्रगोल जेलया ७ नं. कोथाय् चित्तघर 'हृदय'- टंकप्रसाद
 आचार्य, पुष्करनाथ उप्रेती, रामहरि शर्मा, गोविन्द प्रसाद उपाध्याय व
 धर्मरत्न "यमि" (किजाम्ह-माहिलाम्ह पाजुया काय्) पिं नापं च्वना
 दीगु जुल ।

दुदया कैदय् लाःम्ह चित्तघर "हृदय", भिनिदया कैदय् लाःम्ह
 सिद्धिचरण श्रेष्ठ व सर्वस्व नापं जन्मकैदय् लाःम्ह फत्तेबहादुर सिंह
 स्वम्हसिया प्रेरणां राजनैतिक व सामाजिक क्षेत्रं दुने लाःवपिं कवि
 प्रतिभा दुपिं, धर्मरत्न "यमि", केदारमान 'व्यथित' व हरिकृष्ण श्रेष्ठ
 "भोछे" पितं च्वयेगु ज्याय् ग्वाकावं यंकल, थुकीया फलस्वरूप
 वय्कपितं थःथगु कृतित हे तयार याके ब्यूगु जुल ।

वि.सं. २००२ सालया आश्विन पूर्णिमा (१५ अलाध्य १०६५

ने.सं.) कुमुद टंकप्रसाद आचार्य, रामहरि शर्मा, चूडाप्रसाद उपाध्याय, ब्रह्मगमान सिंह बस्नेत व गोविन्द प्रसाद उपाध्याय बाहेक मेरिं सकल राजबन्दीपित प्रधानमन्त्री श्री ३ जुद्धशमशेर राजर्षि जूवनीगु उपलक्ष्य कथा: तोलाह:गु जुल ।

कबिबर धित्तधर 'हृदय' न्यादँया जेलयात्रा कालय् अबिरल (असुत) परिभ्रम याना: "सुगत-सौरभ" महाकाव्य ज्वना पिहांभाल, बयकल भगवान् बुद्धया जीवनी जुयाव्वंगु उगु "सुगत-सौरभ" महाकाव्यया प्रारम्भ (वैशाख, १९९८ वि.सं.) व परिसमाप्तिया वधुद्ध "हृदय-कथा" व "अन्तर-ध्वनि" नां या निगु कबिता संग्रह सफू न तयार यानावीगु जुल । धात्येला कबिबर धित्तधर 'हृदय' या विशेष कृतल हे फत्तेबहादुर सिंह, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, केदारमान 'व्यथित', धर्मरत्न 'यमि' व हरिकृष्ण श्रेष्ठयात ज्येगु ज्याय् छाव्वा प्रत्येकसित व:ध:गु कृति तयार याके व्युगु व: अभ्र जेल पिहाँ भ्नाये धुंका: बयकपिनिगु कृति आपाल् यन्ह हे प्रकाशित याना व्युगु जुल ।

कबिबर धित्तधर 'हृदय' जेल पिहाँ भ्नाया: निदँ-स्वदँ हे जक व:व पाजुया मंका:कथं तयात:गु "मानदास-धित्तधर" पसलय् ध्वनाविल, लिपा व: न्यादँ तक्क जेलय् लाना छु ज्या याये मफूगु व राजनीतिया मुद्दाय् लाये धुंकूम्ह जूगुलिं मथुपिं मनुखं पत्या: मयाइगुया नापं विशेष याना: अज्या:गु ग्यानापुगु सरकारं हान छु याइ, छु मयाइ धाये मफूगुलिं पाजु मानदासया इच्छाकथं पस: छुतय् यायेगु कोछिना: वि.सं. २००५ सालया आषाढ ८ गते (ज्या:पुन्हि, ने.सं. १०६८) निसं मानदास व धित्तधर या थासय् "मानदास व सुगतदास" (बौ व काय)

या नामं पसःतोता भ्नागु जुल ।

धुकिं स्वलालिपा कविबर धित्तधर 'दुवय' जुं धम्हं पसलं
इनाहयागु साइकल आदि मियाः खाःवःगु भिन्म्यासः भिन्खुसः वां ज्जनाः
धःगु प्रमुब्ब जेलकृति "सुगत-सौरभ" महाकाव्य छापय् याके धकाः
ने.सं. १०९८ या घटस्थापना (१८ आश्विन २००५) कुम्भु कलकत्ता
वनेया नितिं छे' पिहाँ भ्नाःगु जुल ।

सुसकै बहःजू वि.सं. २००१ सालया श्रावण १५ गते नेपाःया
राणा सरकार (श्री ३ जुद्धशम्शेरया ईः) नेपालय् बुद्ध धर्म प्रचार-प्रसार
यायां बयाध्वपि ८ म्ह स्यविरवावी भिक्षु श्रामणेरपित वेसं पित्थुगु
खः । वसपोलपित नेपालय् हानं दुत कायेगुया नितिं श्रीलंकाय् बुद्ध-धर्म
अध्ययन यानाः ल्याहाँ विज्यानाः नेपालय् अबलय् हे प्रतिष्ठित जुया
विज्याय् धुंक्मह भिक्षु अमृतानन्द (वि.सं. १९७५-२०४७) धःहे श्रीलंकाय्
ध्यंक विज्यानाः धः व्वनावयागु धाय् बजिराराम विहारया छम्ह प्रमुब्ब
भिक्षु नारद महास्थविर (सन् १८९८-१९८३) या नेतृत्वय् न्याम्ह
(मेपिं प्यम्ह भिक्षु प्रियवर्शी, भिक्षु अमृतानन्द, डा.रत्नसूर्य व प्रो.
आर्यपाल) सिया छगू बौद्ध शिष्टमण्डल नेपालय् व्वनाहःगु खः ।

वसपोलपिसं अबलय् न्दुम्ह प्रधानमन्त्री श्री ३ पद्मशम्शेर
(शासनकाल, सन् १९४५-४८) नापं पितिनातःपिं भिक्षुपिं दुकायेगु,
आनन्दकुटी विहारय् श्रीलंका चैत्य दय्केगु, बौद्धधर्मसम्बन्धि थी थी
खँया नापं नेपालभाषायात नं स्थानीय व साँस्कृतिक भाषा जूगुलिं छुं
सुविधा बीमाः धैगु खँ नं पिकया विज्यागुलिं लोकप्रिय जुइगु प्रबल
इच्छा दुम्ह प्रधानमन्त्री श्री ३ पद्मशम्शेर उदार नीति कयाः भंसार व

पोष्ट अफिस पमातःनु नेपालभाषाया अनेक सफू सित बीगु, राजनीतिक बाहेकया न्हयानुणं सफू नेपालय हे छापय याये ज्युगु स्वीकृति ब्युगु जुल ।

वि.सं. २००३ सालया कार्तिक १९ गते निसैं समिति अइहाय नेपालभाषाया सफू न पास यायेगु छगु विभाग चायेका ब्युसेसिं नेपालभाषाया उत्साहित धम्मिपिसं धराधर नेपालभाषा प्रकाशन समितिइ सफू पास पाके यंकस । उकी कबिबर धितधर 'हृदय' न सुत्तइ थःगु प्यंगु सफू (भनी मचा, हृदय कथा, गीतम बुद्ध व बुपु बाबांघा) पास याकाः उगु हे साल (ने.सं. १०६७) थःगु हे बर्ष उगु सफूत प्रकाशित याना विस ।

' बयकल थःगु मेमेगु सफू (स्वनागा, बभुबाहन, अन्तरध्वनि, न्हुगु स्वां, सुगत-सौरभ आदि) न पास यानाबं हयाध्वंगु जुल । पासयाके धुंगु सिपाया धुगु सफूत प्रकाशित यायेया नितिं बयकः कलकत्ताय भाया बीगु छः ।

तर, बयक कलकत्ताय ध्यंकाः सफूया छुं हे ज्या याये मलाःनि, बयकःया केहें मोतिलक्ष्मी उपासिकां "अबुजु तध्वः तुरुन्त वा ।" धकाः तार छवयाः हःगु जुल ।

उकिं कबिबर छें पिहाँ भाःगु निगु हप्ता हे मवुबं अबुम्ह तध्वः जुगुसिं ३० आश्विन २००५ कुन्हु येयं ध्यंकभाल । अबुम्ह कुछिध्वय (ने.सं. १०६८) कुन्हुनिसैं आचाकसिं गायाः नबाय मफय धुंकुगु जुयाध्वन । भिक्षुपिं बिज्याकाः परित्राणपाठ न याकाध्वंगु जुल ।

कन्हय कुन्हु १४ कौलाध्व १०६८ अर्थात् ३१ आश्विन

२००५ कुन्हु निहनय् भिक्षुपिनि परित्राण पाठ जक याये सिधयकल
 अबुम्ह ब्रह्मचर तुसाधरं शास्तरुपं हे सदाया मितिं मिञ्जा तिसिनाछवःगु
 जुल । युसि शास्तरुपं जीवन परित्याग याःपि चम्हं नबसे मखनानि
 धकाः परित्राण पाठयाःविज्याःम्ह भिक्षु कर्मशीलं (सिपा संघमहानायक
 भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविर) जक मबु पाजुम्ह (फुसय्त्सं ध्वना ध्वंम्ह)
 मानवास नं धाःगु जुया ध्वन ।

अबुम्ह मवयेकाः कविबर चित्तधर 'दुवय' सत्यातक ध्वनाः
 सिपाया सय्यं (जसदान) हे मयसें अबुजुया वकिसायात "सुगत-सौरभ"
 महाकाव्य छापय् याये सिधयेकेया मितिं २९ मार्ग २००५ कुन्हु
 कसकत्ता भायादिस । "सुगत-सौरभ" महाकाव्यया छपाह ज्या ने.सं.
 १०६९ या स्वांया पुन्हि (बु.सं. २४९३) यात स्वघायेकूगु
 जुल ।

कविबरं प्रकाशित जुइवुंगु धःगु महाकाव्य हूं प्रति ध्वनाः उगु
 साल (वि.सं. २००६) या वैशाख पूर्णिमाया मितिं कालिम्पोङ्ग भायादिस ।
 कालिम्पोङ्गय् विज्यानाध्वपि सकलभिक्षुपिंत छगू छगू प्रति सः लहानादिस ।
 अबसय् भारतया महापण्डित राहुल सांकृत्यायन नं "शब्दकोश" छगू
 तयार यायेया मितिं पासापिं (गुहासि याहपिं) ध्वना कालिम्पोङ्गय् हे
 ध्वध्वनादीगु छः । वय्कःयात नं छगू प्रति सः लहानादिस नापं
 "सुम्बिनी" सर्गं छगू नं ध्वनाः न्यंका दीगु जुल । अबसय् राहुलजी
 धयादिगु जुया ध्वन -

“आम 'सुम्बिनी सर्ग'ला जिनं सकंता थुउये च्यां”

मध्वीगु नं गये, छखे थुगु सर्गय् आपालं संस्कृत शब्द दु, मेखे

महापण्डित राहुल सांकृत्यायन वैं वैं मयाक ल्हासाय् नेबात नापं हबना
ध्वने धुंकून्ह अर्थात् तिब्बतय् अप्यो याना नेबाःत नापं हे हेमबौम याना
ध्वना वीघुन्ह खः ।

लुमके बहःजू, कविबर 'सुगत-सौरभ' महाकाव्य पं. निष्ठानन्ध
बज्राचार्य (ने.सं. १७८-१०५५) या 'सलित-विस्तर' सफू ध्वनातःगु
लुमन्ति व लिपा जेलय् प्राप्त जुगु महापण्डित राहुल सांकृत्यायनया हे
"बुद्ध-चर्या" नां या बुद्ध जीवनी व उपवेश ग्रन्थं यक्को हे तिबः जूबंगु
खः । ध्व खैं वयकलं कालिम्पोङ्गय् राहुल सांकृत्यायनया न्हयःने हे
उल्लेख याना वीगु खः ।

महाकवि धित्तधर 'हृदय' धुगु निकोगु पटकया कालिम्पोङ्ग
यात्राया इलय् वार्जिलिङ्ग, गान्टोक, घुम्पहाड आदि थासय् नं थाहिलाः
ने.सं. १०६९ या गुंलापाखे नेपाः ध्यकः भ्रागु खः ।

धात्थें, वयकलं ने.सं. १०६९ कौलाध्व १४-अबुया दकिला
कुन्हु, कुलाधार अनुसार पिण्डवान बियाः "सुगत-सौरभ" महाकाव्यस
बीयात समर्पण यानातःगु छपू कविता ध्वनाः कोल्हाय् थिङ्काः गुरुजुयात
लःल्हानाः मन शान्त यानावीगु जुयाध्वन ।

लुमके बहःजू, "सुगत-सौरभ" महाकाव्य कविबर धित्तधर
'हृदय' जुं थः बी दुनिबलय् हे धुकीया हस्तलिखित पाण्डुलिपियात
आनन्दकुटी विहारय् नेपालय् भिक्षुपिंत दुकायेत विज्याःम्ह भिक्षु नारद
महास्थविरया न्हयःने बसपोलवा हे बचन कयाः ब्रह्मलपि धुंकूगु खः । व
दिं खः-७ तछलाध्व १०६६ ने.सं. अर्थात् १० जेष्ठ २००३ वि.सं. ।

कविबर धित्तधर 'हृदय' -वि.सं. २००६ सालवा गुंलाया

महिनाय् नेपालय् ध्येने धुंका बय्कः या कलकत्ताया चीनाबजार स्ट्रिट्स
 प्बगु “जेनरल प्रिन्टिङ्ग वर्क्स लिमिटेड” य् छपाई जुगु “सुगत-सीरभ”
 नापं ह्यनागा, अन्तरध्वनि, बभुवाहन, न्दुगु स्वां सफूत धराधर ध्यकः
 बःगु जुल । धुकिं लिपा बय्कलं थः जेलया पासापिं सिद्धिचरण श्रेष्ठ ब
 हरिकृष्ण श्रेष्ठया “सीस्वां” ब “ज्ववि” कविता संग्रह नं सम्पादन
 याना थम्हं हे प्रकाशित याना ब्युगु जुल ।

धुकिं दधिछलिपा नेपालय् जुजु ब जनता मिसय् जुयाः
 राणाशासन ब्यथसे (प्रजातन्त्र हःगु) फुजु जुल । असेसा मेपिमि सरह
 कविबरया नं जुजु विभुवनवा दर्शन याना बःगु इच्छा बाँ छकः प्बकेनु
 तातुनाः १२ फागुन २००७ वि.सं. कुन्हु नाप लायेगु इः कया वीगु
 जुल । उकुन्हु बय्कलं थम्हं प्रकाशित याये धुंगु फुक् सफू छगु-छगु
 नं ज्वना भाःगु बः ।

बय्कलं जुजु विभुवनसमक्ष अबलय् (वि.सं. १९९७ सालय्)
 थः विशेष यानाः “पद्य निकुञ्ज” ब “हृदय कुसुम” सफूया कारणं
 जेलय् लाःगु, शिक्षा विभागं नेपाली भाषाया नितिं लबाँलबाँ बाँ बर्थ
 याना प्बसां नेपालभाषाया नितिं छुं सहायता मविउगु, लेखकपिसं
 थःपिमि हे सफू पिकाये थाक्या प्बनुमिं नेपालभाषाया संस्था छद्दु
 - घायके त्यनागु ब नेपालया भेमेगु भाषायातनं सहायता बिया मातृभाषां
 शिक्षा बिहके वःसा याकनं हे जनता शिक्षित जुइगु आवि बाँ थःगु हे
 - मातृभाषां जुजु समक्ष बित्ति यानावीगु बः ।

घात्थे प्रजातन्त्र स्थापनाया निगु हप्तालिपा १० सिन्सागा
 १०७१ ने.सं. बा २० फागुन २००७ वि.सं. कुन्हु क्षेत्रपाटिइ तारावीर

सिंह साहुया छेय हेडमाष्टर लोकमानसिंह (ने.सं. १०१६-११०१) या सभापतित्वय् छगू सभा ध्वंगु जुल, गुकी अनेक छसफल याये धुंका: "नेपालभाषा परिषद्" नामं छगू संस्था वयेकेगु निर्णय यात । उकीया नितिं १८ म्ह सिगू छगू अस्थायी कार्यसमिति नं उकुन्हु हे गठन जुल ।

१ धिल्लागा: १०७१ वा ११ धैत्र २००७ कुन्हु निसें "नेपालभाषा परिषद्" या विधिवत् ज्या सुरु जुल । नेपालभाषा परिषद् ने.सं. १०७२ या बसन्तनिसें 'नेपाल' नांया ऋतुपी बुम्हसिगु सम्पादकत्वय् प्रकाशन सुरु जुल । वय्क:पिं धुकथं ख:- सिद्धिधरण श्रेष्ठ, ठाकुरलाल मानन्धर, हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, रत्नध्वज जोशी, प्रेम बहादुर कंसाकार व चित्तधर 'हृदय' ।

नेपालभाषा परिषद्या नितिं लसताया खं ख:- बीरगंजया 'नेपाल राष्ट्रिय विद्यापीठ'या संचालक (विशेष याना श्री जीवनेश्वर मिश्र) पिन उदारतां नेपालभाषायात नं 'विद्' निसें विद्यालंकार (एम.ए) तक्कयात परिक्षा व्यवस्था याना ब्युगु जुल । धुकीया नितिं पाठयक्रम तयार यायेगुया नापं परिक्षार्थीया नं जम्मा यायेगु भाला 'नेपालभाषा परिषद्' यागु जुल ।

वि.सं. २००८ सालं न्हापां जूगु "साहित्यरत्न" (बी.ए. स्तर या) उपाधि परिक्षा कविवरया प्रयत्नं प्यम्हसिनं ब्युगु जुल । वय्क:पिं प्यम्ह (पूर्णकाजी ताम्राकार, कैलाशराम श्रेष्ठ, कुब्जबहादुर सिंह व लक्ष्मीभक्त जोशी) तुं परिक्षाय् उत्तीर्ण नं जुल ।

वि.सं. २०११ सालनिसें नेपाल सरकार नं एस.एस.सी

परिक्षाय् नेपालभाषायात पूर्विय (Oriental) भाषाया रूप्य् स्वीकार यानाः धाय् ब्यूगु जुल । अलेला 'नेपालभाषा परिषद्'या नापं कविवर चित्तधर 'हृदय' या छगू ज्याः अप्पो दत । वय्कलं शान्ति निकुञ्ज विद्यालय, कन्या मन्दिर हाइस्कूलय् नेपालभाषा ब्वंकेगु यानादिल नापं मेपिंत नं थी थी हाइस्कूलय् नेपालभाषा ब्वंकेगु अवसर बियादिल ।

नेपालसरकारं वि.सं. २०१८ सालनिसे बी.ए. परिक्षाय् नं नेपालभाषा सम्मिलित याःगु जुलसा लिपा क्रमशः एम.ए, पि.एच.डी. तकनं याकेगु प्रबन्ध याना हःगु जुल ।

वि.सं. २०१२ सालया जेष्ठ ४ गते (११ बछलागाः १०७५ ने.सं.) कुन्हु "च्वसापासा" संस्था (स्थापना-ने.सं. १०७० या बैशाखपूर्णिमा, कलकत्ताया धर्मराजिक विहार, संस्थापकपिं - प्रेमबहादुर कंसाकार व मदनलोचनसिंह) पाखें महाकवि चित्तधर 'हृदय' या न्ययुद्धं बुद्धिं भव्यरुपं जनसेवा सिनेमा भवनय् सम्पन्न याःगु जुल । धुगु बुद्धिं समारोह नेपाःया नांजाःम्ह प्याखं च्वमि (नाटककार) बालकृष्ण समया सभापतित्वय् सम्पन्न जूगु खः ।

थुकिं दच्छिलिपा ४ बछलाख्व १०७६ ने.सं. अर्थात् १५ जेष्ठ २०१३ वि.सं. कुन्हु "च्वसापासां" थःगु खुदं बुद्धिया लसताय् येय् यटखा बहालय् प्रिन्सिपल भैरव बहादुर प्रधान (ने.सं. १०१९-९८) या सभापतित्वय् 'श्रेष्ठ सिरयाः' व उपाधि सहित मानपत्र प्रदान उत्सव जुल । थुकुन्ह श्री सत्यमोहन जोशीया 'जयप्रकाश' महाकाव्ययात श्रेष्ठ सिरपाःप्रदान याःगु जुल । थयेहे थुकुन्ह उपाधिसहित मानपत्र प्राप्तयानादीपिं नेपालभाषासाहित्यया अखण्ड सेवकपिं थुकथं खः -

- १) भाजु चित्तधर 'हृदय' - साहित्य शिरोमणि
 २) भाजु धर्मआदित्य धर्माचार्य - भाषाजवा:
 ३) भाजु महाप्रज्ञा (एम.पी.प्रधान) - साहित्य सुधा
 ४) भिक्षु धर्मालोक महास्थविर - भाषाजवा:
 ५) भाजु फत्तेबहादुर सिंह - भाषारत्न
 ६) भाजु सिद्धिचरण श्रेष्ठ - कविरत्न

लसताया खँ ख:- च्वसापासा संस्थापाखें "साहित्य शिरोमणि"
 उपाधि कया: लच्छि लिपा हे २० आषाढ २०१३ वि.सं. कुन्हु कविवर
 चित्तधर 'हृदय' यात जुजु श्री ५ महेन्द्र थःगु जन्मदिंया अवसरय्
 राजदरबारय् ककटेल पार्टीया इलय् हे वय्कःयात "कविकेशरी"
 धयागु दर्जा बियाबिज्याःगु खः नापं सरकारी तवरं हे भत्ता नं ।

थुकिं कन्हय्कुन्हु (११ तछलागा १०७६ ने.सं.-२१ आषाढ
 २०१३ वि.सं.) हे 'कविकेशरी' जुयादिम्ह चित्तधर 'हृदय' नं अबलय्या
 शिक्षामन्त्री बालचन्द्र शर्माया नायकत्वय् १५ म्हसिया छगू सांस्कृतिक
 प्रतिनिधि मण्डलय् सामेल जुयादीगु खः । थुगु प्रतिनिधि मण्डलय्
 बालकृष्ण सम, धर्मराज थापा, दयारामभक्त माथेमा, काशीप्रसाद
 श्रीवास्तव, अंगुरवावा जोशी, तीर्थराज तुलाधर आदिपिं नं दुगु खः ।

४ जुलाई १९५६ ई कुन्हु यें कलकत्ता थ्यंका अनं प्रस्थान जूगु
 थुगु सांस्कृतिक प्रतिनिधि मण्डल चीन थ्यंका: लछिति पेकिङ्ग (चीन)
 या थी थी सांस्कृतिक महत्व दुगु थाय् बाय् अवलोकनया नापं चीनी
 गणतन्त्रया अध्यक्ष माओत्सेतुङ्ग (सन् १८९३-१९७६) व श्रीमती
 सनयातसेन नापं उच्च ओहोदायापिं आपालं चिनियातनापं सौहार्दतापूर्वक

भेटवार्ता यानाः ल्याहां वगु खः ।

थुगु सांस्कृतिक प्रतिनिधि मण्डल चीनं हङ्कङ्ग जुनाः ल्याहां वयाकथं बर्मा (म्यानमार) या थी थी स्तूप व विहारया नं अवलोकन यानाः १७ अगष्ट १९५६ वा २ भाद्र २०१३ कुन्हु कलकत्ता जुनाः येय् लिध्यंगु जुल ।

चीनं ल्याहां भासानिसें कविवर चित्तधर 'हृदय' लच्छित्तकला उखे थुखे चीन सम्बन्धि न्वचु (प्रवचन) बिया जुइगुली हे लिमलाःगु जुल ।

कविवर चित्तधर 'हृदय' यात १३ फागुन २०१२ वि.सं. कुन्हुनिसें "धर्मोदय-सभा"या कार्यकारिणी समितिइ दुध्याकाः उपाध्यक्ष पद बिया तये धुकूगु खः । वय्कःयात १५ नवम्बर निसें २१ नवम्बर १९५६ वा ३० कार्तिक निसें ६ मार्ग २०१३ तक येय् सम्पन्न जुइगु विश्व बौद्ध भ्रातृत्व संघया प्यक्वगु विश्व बौद्ध सम्मेलनया सांस्कृतिक उप-समितिया संयोजक नियुक्त यागु खः वहे अनुरूप वय्कलं उगु सम्मेलनय् भागकाः वइपिं पाहां (प्रतिनिधि) तय्त ब्यनेत थी थी सांस्कृतिक कार्यक्रमत तयार (रिहर्सल) यानातुं च्वंगु जुल । अबलय् ४२ गू राष्ट्रया बौद्ध प्रतिनिधिपिंत नेपाःया सांस्कृतिक कार्यक्रम कथं ब्यंगु प्याखंत खः- देवी प्याखं, कुम्ह प्याखं, महाकाली प्याखं आदि पुलांगु प्याखं व हरित तारा, सिद्धार्थ, महासत्त्व, अम्बपाली, शान्तिदूत, नागानन्द आदि आधुनिक नाटकत खः ।

अबलय् सांस्कृतिक उपसमिति पाखें निर्णय जूकथं आपालं अग्रेजी, हिन्दी, नेपाली व नेपालभाषाया सफूतनं प्रकाशित याःगु खः

कविकेशरी चित्तधर 'हृदय'

नापं चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलनया अग्रेजी रिपोर्ट व नेपालभाषाया खुगु न्हयगु कविता संग्रह कलकत्ताय वनाः छापय् यायेगु नं कोछिउगु जुल ।

धर्मोदय-सभां चतुर्थ विश्व बौद्धं सम्मलेन धुंकाः मेगु छगु ज्याय् नं ल्हा तःगु जुल, व खः- गोटीहवाय् लुयावःगु अशोक स्तम्भया संरक्षण यायेगु । थुकीया नितिं धर्मोदय सभाया छम्ह उपाध्यक्ष जुया दीम्ह कविवर चित्तधर 'हृदय' या नेतृत्वय् श्री पूर्णकाजी ताम्राकार व श्री भक्तकृष्ण उपासक (लिपा भिक्षु सुमंगल महास्थविर) स्वम्हसिया छगु प्रतिनिधि मण्डल २१ चैत्र २०१३ कुन्हु उखे वंगु खः ।

वयकःपिं हवाइजहाजं उखे भाःगु खः । वयकपिं लुम्बिनिइ ध्यंकाः अन बिज्याना च्वंम्ह भिक्षु महानाम "कोविद" (वि.सं. १९७४-२०५२) यात ब्वनाः तौलिहवा भाःगु जुल । अनया बडाहाकिम कुञ्जविहारसिंहयाथाय् व श्री मङ्गलमान वज्राचार्यया थाय् याना प्यन्हुति पाहुना जुयाः बडाहाकिमनाप माःगु सरसल्लाह यानाः गोटीहवाय् च्वंगु अशोकया शिलास्तम्भया सुरक्षायां आवश्यक प्रबन्ध यानाः सोहरतगढ स्टेशन जुनाः गोरखपुर-कुशीनगरय् छको नं चाःत्यु भाःगु जुल ।

वयकःपिं कुशीनगरय् भिक्षु ऊ चन्द्रमणि महास्थविर (सन् १८७६-१९७२) नाप लाये धुंका नौतनवा वया भिक्षु श्रीनिवास (सन् १८९४-१९६८) याथाय् छचा च्वनाः भैरहवा-बुटवल-तानसेन-पोखरा आदि थासय् थी थी धार्मिक, साहित्यिक, ज्याभवः यायां २०१४ सालया जेष्ठया न्हापांगु हप्ताय् यैय् ध्यंकाः भाःगु जुल ।

ने.सं. १०७८ या सिल्लास कविवर चित्तधर 'हृदय' चतुर्थ

विश्व बौद्ध सम्मेलनया अग्रेजी रिपोर्ट नापं 'धर्मोदय-सभा' या सफूत छापाय् यायेत कलकत्ता भाइदिल । कलकत्ताया थी थी प्रेसपाखे विश्व बौद्ध सम्मलेनया रिपोर्ट नापं मेमेगु सफू धराधर प्रकाशन जुजुं वल । 'धर्मोदय-ग्रन्थमाला' या रूप्य प्रकाशन जूगु उगु सफूत व सफूया च्वमित छकः नं म्हसीके :-

- १) दुघा:- श्री भगवती प्रसाद श्रेष्ठ - धर्मोदय ग्रन्थमाला ५९
- २) मुखूस्वां:- नारायण देवी - धर्मोदय ग्रन्थमाला ६०
- ३) जिगु मे:- श्री रमापतिराज शर्मा - धर्मोदय ग्रन्थमाला ६१
- ४) पक्वः छयें:- श्री राम बहादुर कायष्ठ - धर्मोदय ग्रन्थमाला ६२
- ५) मोति-मा:- मोतिलक्ष्मी उपासिका - धर्मोदय ग्रन्थमाला ६३
- ६) लःफ्वें:- श्री माधवलाल कर्माचार्य - धर्मोदय ग्रन्थमाला ६४
- ७) तिमिला:- श्री फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य - धर्मोदय ग्रन्थमाला ६५

थुगु सफूतया नापं कविवरं थःगु 'थाय्भु' बाखें पुचः व 'देग' कवितासंग्रह नं अग्रेजी अनुवाद सहित सिधयेकादिल । थुकीया नापं २१ म्ह कविपिनिगु २८ पू कविता अग्रेजी अनुवाद सहित तथा 'तःलि' कविताया रूप्य "नेपालभाषा परिषद्" या नामं प्रकाशित यानादिल । कविवर चित्तधर 'हृदय'जुं थुपिं फुक्कं सफू नेपालय् चलान यानाः छवया हयादिल । वय्क कलकत्ताय् छुं महिना अप्पोच्वना ससःकिजापिनि ज्योति ब्रदर्स (मणिहर्षज्योति, रत्नज्योति, ज्ञानज्योति व देवज्योति कंसाकार) भिलाइ प्रोजेक्टस छकः भायाः वि.सं. २०१५ सालया मोहनि न्हयः (२६ आश्विन २०१५ कुन्हु) नेपाःथ्यंकः भाःगु जुल ।

लुमके बहःजू, थुगु पटकया कलकत्ता निवासकाल (१४ फागुन

२०१४-२६ आश्विन २०१५) या दुने कविवरं विश्व बौद्ध सम्मेलनया सचित्र अग्रेजी रिपोर्ट व मेगु नेपालभाषाया सफूतजक प्रकाशित याना दीगु मखु “ज्योति ब्रदर्स” या कर्मचारीपिंत तकं छपूचः यानाः “कलकत्ता नेपालभाषा साहित्य गोष्ठी” नाम छगू संस्था तकं स्थापना यानादीगु दु ।

ध्वहे गोष्ठीपाखें सन् १९५८ या जून महिनाय् चीन भायेत कलकत्ता थ्यंकः भ्नाःम्ह महापण्डित राहुल सांकृत्यायनयात बेला(बिदाई) बिद्गु ज्यानं यायेगु अवसर प्राप्त जुगु खः । वसपोलयात १५ जून १९५८ कुन्हु बहनि दमदम हवाइग्राउण्डतक तःवनेगु अवसर नं गोष्ठीया दुजःपिंत प्राप्त जुगु खः ।

ध्वहे ‘कलकत्ता नेपालभाषा साहित्य गोष्ठी’ पाखें विशेषतः चित्तधर ‘हृदय’ याहे प्रयासं स्वंगू कृति पिहावःगु नं भीसं स्यूगु खं खः, व थुकथं खः -

- १) धर्मादित्य धर्माचार्य व नेपालभाषा व ध्वया साहित्य
- २) ‘सिद्धिदास’ थःगु मिखाय् व शिवविलासया बाखें
- ३) शुक रंभा संवाद व रंभा-शुक सम्बाद ।

कविवर नेपाः भायाः मोहनि व स्वन्ति हने धुंकाः हानं फागुन महिनाय् कलकत्तायन्तुं भायाः दिल । वय्कःया जहान् ज्ञानप्रभा दमया ल्वगि जुया च्वंगुलिं कलकत्ताय् किजापिंथाय् च्वनाः उपचार नं याना च्वंगु खः । कविवर कलकत्ताय् थ्यंकाः प्यन्हु न्यान्हु लिपां निसें हे सफू छापय् याकेगु ज्या सुरु यानादिल । शुबलय् वयकलं श्री काशीलाल दलीया ‘निबन्ध परिचय’ या निगूगु संस्करण व

गिरिजाप्रसाद जोशीया 'पालि ख्वाँय्' कविता संग्रह प्रकाशनया ज्या
ज्वना: भागु ख: ।

वि.सं. २०१६ सालया बैशाखपूर्णिमा (बु.सं. २५०३- ने.सं.
१०७९) कुन्हु कलकत्ताया धर्माङ्कुर विहारय् सम्पन्न जूगु 'बैशाख-
महोत्सव' कविवर चित्तधर 'हृदय'या सभापतित्वय् सम्पन्न जूगु ख: ।
वय्क:यात "बौद्ध धर्माङ्कुर सभा" (स्थापना-सन् १८९२) पाखे त:न्हु
न्हय: हे थुकीया नितिं पत्र व:गु ख: । बुद्ध-धर्मया वारय् दुगु वय्क:या
शिक्षायात कदर याना: हे धर्माङ्कुर विहारयाम्ह भन्तेनं वसपोलयात
सभापतित्वया निमन्त्रणा याना: स्वीकृति कयायंकूगु ख: ।

बैशाख-पूर्णिमा धुंका:छगू हप्तालिपा कविवर चित्तधर 'हृदय'
थ: जहान ज्ञानप्रभानापं मणिहर्षज्योतिया परिवारपिं नं ब्वना:
दक्षिणभारतया यात्राया नितिं पिहाँ भाल । दक्षिणभारतया बैंगलोर,
मद्रास आदि थी थी थासय् चाहिला: सन् १९५९ या जुलाईया न्हापांगु
हप्ताय् पूना व बम्बईया अनेक स्वयेबह:गु थाय्त स्वया: लत्याया
भ्रमण ववचायेका: १० जुलाई १९५९ ई. कुन्हु कलकत्ताय् तुं ध्यंक:
भाल ।

धुगुसी नं थ: जहान ज्ञानप्रभायात कलकत्तायसं (आरामया
नितिं) तोता: कविवर सस:किजाम्ह मणिहर्षज्योति कंसाकार, सस:केहेम्ह
लक्ष्मीप्रभानापं मेपि भौपिं, भिंचापि ब्वना: वि.सं. २०१६ सालया
मोहनियात नेपालय् ध्यंक भाल ।

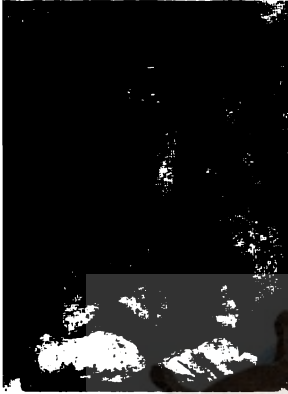
अफशोचया खँ, थुकिं प्यलालिपा दमया हे ल्वचं कलकत्ताय्
ध्वध्वनादीम्ह कविवरया जहान् ज्ञानप्रभा तुलाधर ११ सिल्लागा:

१०८० ने.सं. कुन्हु मंत । वय्कःया दाँहसंस्कार कलकत्ताय् हे यानाः
कविवर नेपाः ल्याहाँ भाल ।

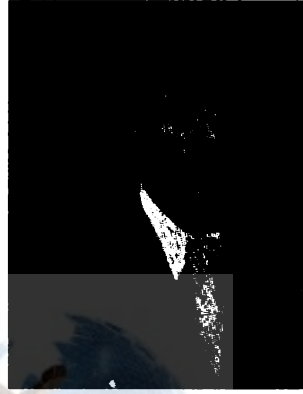
कविवर चित्तधर 'हृदय' थः जहान ज्ञानप्रभाया लुमन्तिइ निगू
सफू प्रकाशित यानादिल, व खः फणीन्द्ररत्न वज्राचार्यया 'स्वाँ-सिन्ह'
निबन्ध संग्रह व भगवतीप्रसाद श्रेष्ठया "नेपालभाषा-सामान्य ज्ञान"
थयेहे थः जहानया निदँ तिथिया लुमन्तिस कविवरं 'ध्व नं जिमि वैत'
कविता संग्रह प्रकाशित यानादिल । थुगु कवितासंग्रह करुणरस भरि
पूर्णगु शोककाव्य खः ।

कविवरया जहान् ज्ञानप्रभा मदुसेलिं वय्कया जीवन छगू
कथं शून्य हे जुल । वय्कपिनि काय् म्हायाय् नं दुगु मखु, यदिं सुं छें
बाँकी दुनिसा सिर्फ केहेँम्ह मोतिलक्ष्मी छम्ह हे जक । कविवर
चित्तधर 'हृदय' या केहेँ मोतिलक्ष्मी माँ समान व्यवहार दुम्ह साथ
दुगुलिं जहानम्ह ज्ञानप्रभा मदुसानिसें वय्कया साहित्यिक ज्याया मूल
आधार हे वहे केहेँम्ह (मोतिलक्ष्मी उपासिका) जुल । मोतिलक्ष्मी
उपासिका दाजुया हे प्रेरणां छम्ह सफल निबन्धकार नं जुयादी धुकूँम्ह
जुल । थौं वय्कःया थःगु हे नं आपालं कृति भीसं खना च्वना । छकः
लुमकें - मोतिमाः (निबन्ध पुचः), संघ (प्रबन्ध पुचः), उत्पल्लवर्णा
(जातक बाखँ), चखुचिया सर्बय् (कविता पुचः), अले धौबजि
(निबन्ध, संस्मरण, भाषानुवाद व खँल्हावल्हा सकतां दुगु) आदि ।

कविवर चित्तधर 'हृदय' ने.सं. १०८०-९० (छगू दशक) या
दुने छुं छुं चित्रत नं च्वयेगु नापं निगू स्वंगू विशेष कृतित नं च्वयाः
प्रकाशनया ज्या नं पूवका दीगु दु । उगु कृतित खः- महाचीने नेपाल

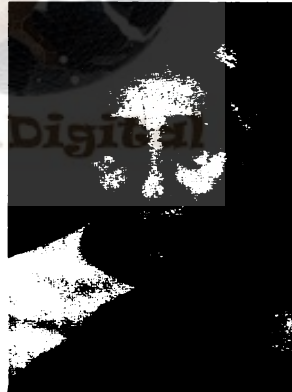
द्रमणि महास्वविर, द्रव्यधर तुलाधर
ज्योतिलक्ष्मी व केशरीलक्ष्मी

चित्तधर उपासक
(ने.सं. १०२६-११०२)

ज्ञानप्रभा उपासिका
(ने.सं. १००८-८०)

मोतिलक्ष्मी उपासिका
(ने.सं. १०२९-१११७)

संस्कृति (चीनय् सांस्कृतिक प्रतिनिधि मण्डलय् सामेल जुयाः चाःहिला वःगुया वर्णन)-ने.सं. १०८४, मिं मनः पौ (थः ल्हासा मध्यंसां ल्हासा वना वःपि पासापिं, दाजु किजापिं व नाताकुटुम्बपिनिपाखें न्यने कने यानाः यात्रा वर्णनकथं च्वया दीगु छगू तःहाकःगू बाखें सफू)- ने.सं. १०८८, अले 'डायरी' (बाखें पुचः)- ने.सं. १०९०। थुगु 'डायरी' वयकया अन्तिम बाखें सफू नं खः ।

थुकथं थः जहान् मदयेका नं थःगु हे पहलं साहित्यिक ज्या ' यानावं वया च्वनादीम्ह कविवर चित्तधर 'हृदय' ७ कौलागा १०९१ ने.सं. वा २४ आश्विन २०२८ वि.सं. कुन्हु कन्यामन्दिर हाईस्कूलया हेडमास्टर पासाम्हे केदारनाथ न्यौपाने (ब्रम्हु जुयाःनं नेपालभाषा साहित्यस लगय् जुयादीम्ह नेपालभाषा परिषदया छम्ह सदस्य न) मदुगु शोकसभाय् न्वचू बिया च्वनादीम्ह वयकः आकाभकां अद्येत अवस्थाय् लाःवन, वयकःयात तुरुन्त वीर अस्पतालय् यंकल, पक्षाघात जुगु जुल, वयकःलं जःपा ल्हातुतिं छुं याये मफइगु स्थिति ध्यन ।

वयकःया थी थी कथं उपचार जुयाध्वन । लिपा चिनिया चिकित्सकत व विशेषयानाः केहेम्ह मोतिलक्ष्मीया अतूत सेवा सुभुषां बोलित्यामजिइ धुंकूम्ह, दनाजुइ मफये धुंकूम्ह दाजुम्ह चित्तधरं जःपागु ल्हातुतिं छुं याये मफूसां देपागु ल्हाःतुतिं ज्या काये फयेकूगु जुल नापं अस्पष्ट बोलि नं स्पष्ट जुजुं वल । लिपा ला थी थी थासय् जुइगु सभा सम्मेलनय नं ब्वति काःवने फूगु जुल ।

ध्वहे क्रमय् १ आषाढ २०३१ वि.सं. (ने.सं. १०९४) कुन्हु वयकः कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' या प्रमुख आतिथ्यय् "अखिल नेपाल

भिक्षु महासंघ” पाखें दँय् दसं न्यायेका वया च्वंगु “नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा” या बु.सं. २५१७ या परीक्षाय् उत्तीर्ण जूपिं परीक्षार्थीपित सिरपाः लः ल्हायेगुं समारोह यलय् श्री सुमंगल विहारय् सम्पन्न जूगु खः । अबलय् थुगु पक्तिया च्वमिं दक्कय् न्हापां वय्कःया दर्शन यायेखंगु नापं वय्कः या ल्हातिं पुरस्कार कायेगु अवसर पावय् जूगु खः । ध्वहे वयकया अन्तिम दर्शन नं जुल ।

कविकेशरी चित्तधर ‘हृदय’ ने.सं. १०९१-११०१ (छगू दशक) तकया दुने नं विशेष कृतित प्रकाशित याना दीगु दु, उगु कृतित थुकथं ख- न्हापांगु ‘नेपालभाषा साहित्यया जातः’ । ने.सं. १०९१ स प्रकाशित जूगु थुगु कृति विश्वविद्यालयय् नेपालभाषा कया ब्वनीपिं विद्यार्थीपिनि नितिं अत्यावश्यकगू खः । ने.सं. १०९२ स न्हापा प्रकाशित जुया च्वंगु थःगु निबन्ध, भाषण आदिया संकलनयात “नेपाल-संस्कृति” नामं व ने.सं. १०९४ स नेपालभाषा साहित्यया पुलापिं साहित्यकारपिं म्हेसीका बीगुया रुपय् “भीगु साहित्यया तंसा” पिकया दीगु खः । लुमंके बहः जू, वय्कःया न्हापांगु “भीगु साहित्य” सफू ने.सं. १०७४ स प्रकाशित जूगु खः ।

थुकथं कविकेशरी-चित्तधर ‘हृदय’ थःगु सम्पूर्ण जीवन थःगु मां-भाय्-नेपालभाषा साहित्यया उत्थान व समुन्नत (प्रतिष्ठित) यायेया नितिं थःगु धन-द्रव्य, अभ्र मिसाया तिसा समेत मियाः नं नेपालभाषा साहित्यया धुकू जायेके कथं अनेक विधा (काव्य, खण्डकाव्य, महाकाव्य, बाखं, निबन्ध, भाषा साहित्यया इतिहास आदि) या कृतित च्वयाः धराधर प्रकाशित याना वं च्वनादिल । वय्कलं थःगु मेमेगु पैतृक वा

पूखौली सम्पतितकं नं 'स्वयम्भू विकास मण्डल', 'नेपालभाषा परिषद्' व 'नेपालभाषा मंकाः खलः' यात प्रदान यानादिल ।

स्वयम्भू विकास मण्डलयात ने.सं. १०९० व १०९६ स निगू पटक यानाः अनेक देव-देवीया मूर्ति, पौभाः, ल्हातं च्वयातःगु ग्रन्थ व अन्य सरसामान १२७ गू वस्तु प्रदान यानादीगु दु । थये हे 'नेपालभाषा परिषद्'यात थःगु छँया मातं तलाया स्वक्वः कोथा, देव-देवतापिनि चित्र, जेलया पासा चन्द्रमान मास्कें च्वयादीगु अनेक चित्र, नेपालभाषाया ल्हातं च्वयातःगु ७५ गू सफू व प्रेसं पिहावःगु ५२१ सफूत-गुगु नेपाली, हिन्दी, बंगाली, अग्रेजी, तिब्बती व चीनीभाषाया सफूत खः । थुगु सफूत तयातःगु दराज समेत 'नेपालभाषा परिषद्'यात प्रदान याःगु जुल । ने.सं. ११०२ स कविवर चित्तधर 'हृदय'जुं नेपालभाषा मंकाः खलःयात थःगु बिज्यासः ल्यूने ससुख्वाल च्वंगु १० आना जग्गा नं प्रदान यानादिल । थुकथं कविवर चित्तधर 'हृदय'जुं थःगु सारा जीवन जक मखु, सारा सम्पत्ति हे नं नेपालभाषा साहित्यया ख्यःया नितिं समर्पण यानादिल ।

नेपाल संस्कृतिया मर्मज्ञ, नेपाल-चीन मैत्रीया छम्ह महान् समर्थक, साहित्यिक महारथी, साहित्य शिरोमणि, कविकेशरी-चित्तधर 'हृदय' ने.सं. ११०२ या तछलागा ३ वा वि.सं. २०३९ सालया जेठ २६ गते बुधबार कुन्हु नेपालभाषा परिषद्‌या पदाधिकारीपिं नापं परिषद्‌या हे सम्बन्धि खँ ल्हाना च्वं च्वं हे आकाभगाकां हृदय-गति बन्द जुयाः आकस्मिक निधन जुल । वय्कःया निधनं नेपालभाषा साहित्यस अपूर्णनीय क्षति जूगु जुल ।

वयकःया सीम्हयात ४ तछलागा ११०२ कुन्हु न्हिनय अपार जनसमूह ल्यू ल्यू तयाः कर्णदीप (करवीर मशान) य् यंकूगु जुल । वयकःया सीम्हय् मी तयाः छु घौ लिपा हे नीगूगु शदीयाम्ह नेपाःया छम्ह सपूत जुयादीम्ह नेपालभाषा साहित्यया प्यंगः थां लिपाया छगः मुख्यगु थां जुयादीम्ह कविवकेशरी-चित्तधर 'हृदय' या भौतिक देह खने मदया वंगु जुल ।

वयकः मदये धुंकाः छगू दशकलिपा नेपाल सरकारया हुलाक सेवा विभाग “Nepal Philatelic Bureau” पाखें वयकः (नेपालभाषायाम्ह) या नापं मेपिं स्वम्ह साहित्यकार (संस्कृत, मैथिली व किराँत) पिं नापं तया छगू कवि टिकटमाला (Poet Series) १६ पौष २०४९ कुन्हु पिकःगु जुल, गुकी वयकःया सम्बन्धय् थुकथं उल्लेख यानाः तःगु जुल -

“नेवारी भाषा र साहित्यका प्रसिद्ध कवि चित्तधर 'हृदय' को जन्म सम्बत् १९६३ साल जेठ महिनामा काठमाडौंमा भएको थियो । उनका तीन दर्जन जति प्रकाशित पुस्तकहरू, असंख्य फुटकर लेख रचनाहरू र अनेकौं अप्रकाशित रचनाहरूले नेवारीभाषा र साहित्यलाई उच्चतामा पुऱ्याउन ठूलो योगदान दिएका छन् । सरलता, सरसता र माधुर्य उनका रचनामा पाइने विशिष्ट गुण हुन् । उनी नेपालभाषा परिषद्का संस्थापक सदस्य, अध्यक्ष, एवं संरक्षक थिए । भाषा र साहित्य प्रति उनले गरेको योगदानको कदर स्वरूप सम्बत् २०१३ सालमा उनलाई “कविकेशरी” उपाधि प्रदान गरिएको थियो ।”

कविकेशरी चित्तधर "हृदय" या प्रकाशित सफू

- काव्य:-
- १) पद्य निकृञ्ज - ने.सं. १०५३
  - २) हृदय-कुसुम - ने.सं. १०५३
  - ३) गौतम बुद्ध - ने.सं. १०६७
  - ४) हृदय-कथा - ने.सं. १०६७
  - ५) अन्तर-ध्वनि - ने.सं. १०६९
  - ६) न्हगु स्वां - ने.सं. १०६९
  - ७) याकःमिया चा - ने.सं. १०७०
  - ८) मञ्जुश्रीयात 'नेपाल'या बुर्खं - ने.सं. १०७६
  - ९) चीन लुमनाः - ने.सं. १०७७
  - १०) देगः (अग्नेजी नं दुगु) - ने.सं. १०७९

- खण्डकाव्य:-
- १) वभ्रुवाहन - ने.सं. १०६९
- महाकाव्य :-
- १) सुगत-सौरभ - ने.सं. १०६९
- म्ये :-
- १) छु म्ये - ने.सं. १०९३
- बाखं:-
- १) खुपु बाखंचा - ने.सं. १०६७

- २) थायभु - ने.सं. १०७८
  - ३) डायरी - ने.सं. १०९०
- ताहाः बाखं:-
- १) मिं मनः पौ - ने.सं. १०८८
- बाल साहित्य:-
- १) भी मचा - ने.सं. १०६८

२) भनी मचा (निगूगु) - ने.सं. १०७०

एकांकी सहित:- १) ह्वनागा - ने.सं. १०६८

भाषा सम्बन्धी:- १) नेपालभाषा गय् च्वयेगु - ने.सं. १०७२

साहित्यया इतिहास:- १) भनीगु साहित्य - ने.सं. १०७४

२) भनीगु साहित्यया तँसा - ने.सं. १०९४

निबन्ध:-

१) नेपाल संस्कृति - ने.सं. १०९२

२) नेपाल संगीत (अग्रेजी) - ने.सं. १०७७

भ्रमण:-

१) महाचीने नेपाल-संस्कृति - ने.सं. १०८४

अनूदित:-

१) स्वपू सूत्र (स्वम्हय् छम्ह) - ने.सं. १०७८

धार्मिक:-

१) बुद्धवचनमृत व नेपालया बौद्ध दृष्टिकोण -

ने.सं. १०८१

सम्पादन:-

१) योग-सुधा - ने.सं. १०७१

२) नेपालभाषा अन्त्याक्षरी - ने.सं. १०७९

३) धर्मादित्य धर्माचार्य व नेपालभाषा व ध्वया साहित्य

- ने.सं. १०८४

४) 'सिद्धिदास' थःगु मिखाय् वं शिव विलासया बाखँ

- ने.सं. १०८७

५) नेपालभाषा साहित्यया जातः - ने.सं. १०९१

लिधंसा

१) चित्तधर “हृदय” लुमन्ति ल्याः

-‘नेपाल’ ऋतुपौ

दँ- ३२, ल्याः- ५-६ (हेमन्त-शिशिर)

(ने.सं. ११०४-वि.सं. २०४०)

२) चित्तधर ‘हृदय’ या जिम् ज्ञातः समावेश फुक्क ‘नेपाल’

ऋतुपौ

दँ- ३६, ल्याः ४४ निसँ दँ- ४५, ल्याः ८५

(ने.सं. ११०७/८ शरद् -ने.सं. १११७ शिशिर)

३) चित्तधर “हृदय”या धी धी प्रकाशित सफूत

पौ ३६या ल्यं.....

‘सुगत-सौरभ’य् ‘बोधि प्राप्ति’ लिपानिसंयागु सर्गय् बुद्धयात
जिं त्रिपिटकादि बौद्ध ग्रन्थनाप संगु बःछि हे नं पाकाः वर्णन यानागु
मदु । याये नं मज्जू ।.....”

- भाजु सुवर्णमान तुलाधरनापं खँल्हाबँल्हाया प्रसंगय्

(नेपाल ऋतुपौ, दँ-३२, ल्याः-५-६)

‘सुगत-सीरम’ महाकाव्य च्वया दिगु प्रसंग्य

कविकेशरी चित्तधर ‘हृदय’ जु धया की -

“जि जन्मजात बौद्ध खः । उकिं जिकें बुद्ध-धर्म व शाक्यमुनि
बुद्धप्रति श्रद्धा वनीगुला धाये माःगु हे मखु । जि मचा हे तिति
नकतिनि नकतिनि आखःगो म्हस्युगु । उथाय् लाबक हे गुरुजु
निष्ठानन्द ‘ललित-विस्तर’ नेपालभाषां अनुवाद यानाः पिकया बिज्यात
। वहे अनुदित सफू पाठ यायेत बिज्याइम्ह गुरुजुं छपें छपें ज्वनाः
जिथाय् छेय् बिज्याइगु । जित ब्वनेत तोता थका बिज्याइगु ।.....

छपें छपें यानाः अथे स्वस्वें दच्छिति छु दतः ‘ललित-विस्तर’
छगुलि ब्वने कोचाल । लिपा हिन्दीं च्वया तःगु सफू नं ब्वने ससेलिं
हिन्दीयागु बुद्ध-धर्म सम्बन्धी सफू गथे कि ‘धम्मपद’, ‘बुद्ध-जीवनी’
व मेमेगु सफूत नं जिं स्वयाव यंका ।

‘लिपा जिपिं जेलय् लात । जेलय् छाया लाःगु ? राजनीति ला
जिं आःतक नं छुं हे मस्युनि । वास्ता नं मतया । तर जितः नेवाः
भाषा धायेव यो । योगुलिं जिं नेवाः भाषाय् च्वया ।.....

जेलय् राहुलजुयागु ‘बुद्ध-चर्या’ सफू छगू नं पाठ गर्ने सफूतिइ
हे दर्ता जुयाः दुहां बल । व सफू छगू दसेलिं जितः च्वयेत यब्व हे
छिन, ग्वहाली दत । नत्रसा जि वहे मचाबलय् निष्ठानन्द गुरुजुयागु
- ‘ललित-विस्तर’ गुलि ब्वना तयागु दु उकिया हे भरय् जक
लाइगु ।.....

स्यं ३५ पौ स

नाँ :- राजसुन्दर शाक्य
बुदिं :- ३ सिल्लाख १०८१ ने.सं.
थाय् :- थालाछें, ख्वप
मां :- सप्तमाया शाक्य
बाँ :- हेरामान शाक्य

छविद्या भिदंगु सापर -

नेपालको इतिहासमा कलकित घटना ७) भिक्षु धर्मालोक महास्थविर ३-७) बौद्धजगत्का स्मरणीय व्यक्तिहरु भाग १-५ ८) बाबासाहेव डा.आम्बेडकर ९) अनगरिका धम्मवती १०) पियदस्सि पं. जवाहरलाल नेहरु ११) भिक्षुत्रयी -महापण्डित राहुल सांकृत्यायन, भदन्त आनन्द कौशल्यायन व भिक्षु जगदीश काश्यपया जीवनी १२) भिक्षु ऊ. चन्द्रमणि महास्थविर १३) महान् उपन्यासकार प्रेमचन्द्र १४) जीवनयात्रामें दार्शनिक दृष्टियाँ - डा. भदन्त शान्तिया लेख-प्रस्तुत १५) मनु म्हसिकेगु गय ?- भिक्षु अश्वघोष महास्थविरया लेख-संग्रह १६) बौद्ध ऋषि महाप्रज्ञा १७) भिक्षु ऊ. कितिमा महास्थविर १८) बे बुद्धके चरणचिन्ह पर चले थे - सन्तनिहालसिंहया लेख प्रस्तुत १९) भिक्षु विवेकानन्द महास्थविर व वसपोलया रचना-संग्रह २०) एक व्यक्तित्व-श्री भुवनलाल प्रधान २१) स्वतन्त्रता सेनानी-धर्मरत्न 'यमि' २२) भिक्षु निचिदात्सु फुजी २३) भिक्षु मेधंकर स्थविर व वसपोलया रचना-संग्रह २४) मानसिक शान्ति - प्रो. लालजीराम शुक्लया लेख सम्पादन २५) भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर २६) थेरवाद और महायान में भेद-राहुल सांकृत्यायनया लेख-प्रस्तुत २७) प्रभात-स्तुति २८) भिक्षु सम्यकज्योति महास्थविरया जीवनी २९) सिंहसेनापतिया छगू अध्याय - 'बुद्धया अनुयायी' ३०) अगममहासद्धम्म ज्योतिकधज-भिक्षु अश्वघोष महास्थविर ३१) बोरोबुदूर महाचैत्य (लेख-संग्रह) ३२) उपासक रामकृष्ण बैद्य-छगू परिचय ३३) पले-मिखा (स्वगुणब्बः) ३४) अतीतका गौरव - नालन्दा (लेख-संग्रह) ३५) युवा बौद्ध पुचः, ख्वपया रजत स्मारिका - सम्पादन ३६) कविकेशरी-चित्तधर 'हृदय'

60 7 1